

P
D
D

POLSKIE DOKUMENTY DYPLOMATYCZNE

KOMITET REDAKCYJNY

Przewodniczący i redaktor naczelny
Sławomir Dębski

Zastępca redaktora naczelnego
Piotr Długołęcki

Członkowie zwyczajni
Jan Stanisław Ciechanowski, Małgorzata Gmurczyk-Wrońska,
Bogdan Grzełoński, Magdalena Hułas, Marek Kornat, Maciej Koźmiński,
Andrzej Kunert, Paweł Machcewicz, Piotr M. Majewski, Andrzej Paczkowski,
Adam Daniel Rotfeld, Krzysztof Ruchniewicz, Małgorzata Ruchniewicz,
Ryszard Stemplowski, Jacek Tebinka, Mariusz Wołos, Stanisław Żerko

Członkowie ex officio
zastępca dyrektora PISM – Jacek Foks
zastępca dyrektora Biura Archiwum i Zarządzania Informacją MSZ
– Paweł Ceranka
Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych – Paweł Pietrzyk
dyrektor Archiwum Akt Nowych – Mariusz Olczak

Sekretarz
Marek Rodzik

POLSKIE
DOKUMENTY
DYPLOMATYCZNE

1942

REDAKTOR

Magdalena Hułas

WSPÓŁPRACA

Piotr Długolecki

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
WARSZAWA 2023

© Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2023

Recenzenci

Małgorzata Gmurczyk-Wrońska, Jacek Tebinka

Opracowanie redakcyjne

Eliza Otto

Indeks osobowy

Konrad Morawski

Indeks rzeczowy

Marcin Furdyna

Redakcja techniczna

Dorota Dołęgowska, Katarzyna Staniewska

ISSN: 2449-6774

ISBN: 978-83-67487-51-1

Wydawca

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych

ul. Warecka 1A,

00-950 Warszawa

www.pism.pl

Wydawca dziękuje Archiwum Akt Nowych

za pomoc udzieloną przy powstawaniu publikacji

Druk

Centrum Poligrafii Sp. z o.o.

ul. Michała Spisaka 37, 02-495 Warszawa

SPIS TREŚCI

WSTĘP	VII
LISTA DOKUMENTÓW	XXVII
DOKUMENTY	1
ANEKS.	959
WYKAZ SKRÓTÓW	969
INDEKS RZECZOWY	975
INDEKS OSOBOWY	987

WSTĘP

W 1942 r. rozstrzygała się kwestia międzynarodowej pozycji Polski. Po wejściu do wojny w 1941 r. Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych Polska jako sojusznik mocarstw zachodnich straciła na znaczeniu, a zerwanie w 1943 r. przez ZSRR stosunków dyplomatycznych z Polską sprawiło, że została ona wykluczona z grona państw mających realny wpływ na ówczesną politykę i dyplomację. Rok 1942 był więc ostatnim rokiem, w którym rząd RP miał jeszcze szanse na zachowanie podmiotowości w sprawach dla Polski najistotniejszych.

Do najważniejszych problemów, przed którymi stały władze państwowe, należała troska o los obywateli polskich – zarówno tych przebywających w okupowanym kraju, jak i rozproszonych po świecie. W Polsce niemieccy okupanci nasilali prześladowania, rozpoczęli zagładę nie tylko Żydów polskich, ale i europejskich, zainicjowali akcję pacyfikacji Zamojszczyzny, szerzył się głód i epidemia tyfusu. Nakładało to na władze RP obowiązek szczególnej opieki nad ofiarami polityki okupacyjnej i to w warunkach utrudnionej łączności z krajem oraz ograniczeń finansowych. W działalności stricte pomocowej korzystano ze wsparcia sojuszniczego, wykorzystywano pośrednictwo państw neutralnych, zwłaszcza Portugalii i Szwajcarii, współpracowano z Międzynarodowym Czerwonym Krzyżem, zwracano się również do organizacji polonijnych. Ważnym elementem działalności opiekuńczej państwa była też aktywność informacyjno-propagandowa¹. Do społeczności międzynarodowej apelowano o napiętnowanie polityki okupantów

---

¹ Najpełniejsza prezentacja tej problematyki w odniesieniu do ludności żydowskiej zob. wydawnictwo źródłowe P. Długołęcki (red.), *W obliczu Zagłady. Rząd RP na uchodźstwie wobec Żydów. 1939–1945*, PISM, Warszawa 2021.

i podjęcie kroków powstrzymujących dalsze zbrodnie. W tej ostatniej kwestii liczone na działania sojuszników, zwłaszcza Wielkiej Brytanii. Naturalnym adresem apeli o potępienie metod i okrucieństw niemieckich w Polsce była Stolica Apostolska. Wobec milczenia Watykanu ambasador Kazimierz Papée wielokrotnie zwracał się do Sekretariatu Stanu i do samego papieża o wydanie enuncjacji w sprawie Polski.

Poza granicami okupowanego przez Niemcy kraju najpilniejszej pomocy potrzebowali obywatele RP znajdujący się na obszarze Związku Radzieckiego, a następnie ewakuowani wraz z częścią Armii Polskiej w ZSRR. Na mocy polsko-radzieckiego porozumienia z 23 grudnia 1941 r.² opiekę nad obywatelami polskimi w Związku Radzieckim sprawowali delegaci ambasady w Moskwie-Kujbyszewie oraz mężowie zaufania. Jednak już od marca 1942 r. ich działalność była przez władze radzieckie ograniczana, w lipcu delegatury zostały zlikwidowane, większość delegatów aresztowano, a magazyny i składy darów opieczętowano. Sparaliżowało to działalność opiekuńczą. W tym też czasie nastąpiła ewakuacja armii Andersa (24 marca – 5 kwietnia, 9 sierpnia – 1 września) – co było wydarzeniem o doniosłych skutkach politycznych i strategicznych, a towarzyszący jej exodus ludności cywilnej stanowił dla władz polskich wyzwanie na niespotykaną skalę. Pomoc dla ewakuowanych była organizowana w warunkach ograniczonej liczby placówek dyplomatycznych i konsularnych oraz niedostatku zatrudnionych w nich urzędników, przy niedoborze zasobów finansowych oraz często nieprzychylnym stosunku władz państw (nie)przyjmujących uchodźców, zwłaszcza tych pochodzenia żydowskiego. Głównym zadaniem polskiej dyplomacji było w tej sytuacji uzyskanie jak największej puli wiz wjazdowych do państw nieobjętych działaniami wojennymi.

Obowiązek opieki nad polskimi obywatelami nie tylko był związany z troską o ich życie i warunki bytowania, ale miał też znaczenie dla polskiej państwowości. Kwestia obywatelstwa była jednym z ważniejszych zagadnień w stosunkach Polski ze Związkiem Radzieckim. Odmawianie uznania polskiego obywatelstwa mieszkańców narodowości żydowskiej, ukraińskiej i białoruskiej anektowanych terytoriów wschodnich II RP stanowiło bowiem element polityki ZSRR zmierzającej do odebrania Polsce Kresów Wschodnich. Niebezpieczeństwo to nasiliło się w czasie negocjowania wiosną 1942 r. układu brytyjsko-radzieckiego, który w pierwotnej wersji miał uwzględnić sprawę granic ZSRR. Rząd polski przeprowadził wówczas szeroko zakrojoną akcję dyplomatyczną, dzięki której udało się odsunąć zagrożenie w czasie. Kluczowym elementem podjętych działań – obok wzmoczonych nacisków na rząd Jego Królewskiej Mości – była wizyta premiera Władysława Sikorskiego w Stanach Zjednoczonych (24–30 marca), poprzedzona negocjacjami

---

² J. Tebinka (red.), *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1941* (dalej: PDD 1941), PISM, Warszawa 2013, dok. nr 395.

prowadzonymi tam przez kierownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwarda Raczyńskiego.

Pod koniec roku premier Sikorski zdecydował się na ponowny wyjazd do USA (1 grudnia 1942 – 10 stycznia 1943). Głównym jego celem było uzyskanie poparcia amerykańskich polityków dla celów wojennych Polski, wśród których jako kardynalne zagadnienia postawiono kwestie przyszłych granic zachodnich Polski, obrony granic wschodnich oraz formowania federacji środkowoeuropejskiej. O pomoc w realizowaniu polskich postulatów zabiegano też w Londynie – zarówno u rządu brytyjskiego, jak i u rządów uchodźczych. Nacisk położono zwłaszcza na wzmocnienie osłabionych stosunków z uchodźczymi władzami Czechosłowacji. Impas we wzajemnych relacjach był wywołany z jednej strony wrogim stosunkiem ZSRR do planowanej federacji – do czego władze czechosłowackie przykładały dużą wagę – z drugiej zaś wzmocnieniem pozycji Czechosłowacji w wyniku uznania przez Wielką Brytanię i Francję jej przedmonachijskich granic.

Kontakty z innymi mniejszymi sojusznikami, również dotkniętymi zbrodniczą polityką okupantów, były ukierunkowane na wspólne działania mające na celu informowanie społeczności międzynarodowej o polityce okupacyjnej oraz wypracowanie rozwiązań prawnych w kwestii karania za zbrodnie wojenne.

Nadal jednak najważniejszą rolę odgrywały stosunki z mocarstwami sojuszniczymi, zwłaszcza z Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi, u których szukano oparcia w relacjach ze Związkiem Radzieckim.

STRUKTURA MINISTERSTWA SPRAW ZAGRANICZNYCH

Struktura organizacyjna Ministerstwa Spraw Zagranicznych w 1942 r. nie zmieniła się w stosunku do przyjętych w poprzednim roku rozwiązań. Aktualny pozostał schemat organizacyjny stanowiący załącznik do regulaminu wewnętrznego MSZ z 18 września 1941 r.³, zmianom ulegały natomiast obsady niektórych stanowisk.

Od sierpnia 1941 r. na czele Ministerstwa Spraw Zagranicznych stał Edward Raczyński, który równocześnie nieprzerwanie pełnił funkcję ambasadora w Londynie. Nie zajmował jednak stanowiska ministra spraw zagranicznych, tylko kierownika MSZ⁴. Rangę ministra zyskał 6 czerwca 1942 r., nadal jednak nie był

---

³ PDD 1941, s. IX–X, 929–935.

⁴ Zob. E. Raczyński, *W sojusznicy Londynie. Dziennik ambasadora Edwarda Raczyńskiego. 1939–1945*, Polish Research Centre, London 1960, s. 125; W. Michowicz, *Organizacja*

ministrem spraw zagranicznych (zob. dok. nr 214). Mianowania tego nie uzyskał do końca sprawowania funkcji szefa resortu, tj. do zmiany gabinetu po śmierci premiera Władysława Sikorskiego w lipcu 1943 r.

Sekretarzem generalnym ministerstwa był Kajetan (Józef) Dzierżykraj-Morawski (powołany na to stanowisko 1 października 1941 r.), a jego zastępcami – Waclaw Babiński (od kwietnia 1942 r.), Feliks Frankowski (od 28 stycznia 1942 r.), Gustaw Potworowski (od 1 października 1942 r.) i Jan Wszelaki (od 18 września 1941 r.). Kajetan Morawski od 30 stycznia do 18 marca 1942 r., w czasie nieobecności Edwarda Raczyńskiego związanej z jego wyjazdem do Stanów Zjednoczonych, pełnił funkcję tymczasowego kierownika MSZ. Wobec jego choroby obowiązki te w okresie od 18 marca do 7 kwietnia przejął Feliks Frankowski⁵.

Struktura organizacyjna centrali MSZ⁶ obejmowała ponadto stanowisko radcy prawnego – zajmowane przez Michała Potulickiego, Protokół Dyplomatyczny, za który odpowiadał Antoni Jażdżewski, oraz Sekretariat Ministra, którym kierował Józef Zarański. Sekretariatowi podlegały bezpośrednio: referat szyfrów, którego kierownikiem był Tadeusz Wierusz-Kowalski, radiostacja z kierownikiem Janem Weinsteinem, kancelaria – prowadzona przez Walerię Grabowską, dział maszyn oraz ekspedyt kurierski, którym od 17 lutego zarządzał Stanisław Sroczyński.

Na Dyрекcyję Polityczną, którą od 28 stycznia kierował Feliks Frankowski, składało się sześć referatów, wydzielonych na podstawie kryterium terytorialnego, choć uwzględniano też sprawy bardziej ogólne. Referat I (anglosaski), kierowany przez Jana Wszelakiego, miał w zakresie swego działania imperium brytyjskie, Stany Zjednoczone, a także sprawy gospodarcze (do 18 grudnia, kiedy to został

---

polskiej służby dyplomatycznej w okresie II wojny światowej, w: W. Michowicz (red.), *Historia dyplomacji polskiej*, t. V, 1939–1945, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 47; K. Kania, *Edward Bernard Raczyński 1891–1993. Dyplomata i polityk*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2014, s. 212–213; PDD 1941, s. VIII; P. Ceranka, *Urząd Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. 1939–1945*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2021, s. 222, 227–229.

⁵ P. Ceranka, *op.cit.*, s. 270–271.

⁶ Zob. „Ministerstwo Spraw Zagranicznych. 1/VI/42”, Archiwum Akt Nowych, Instytut Hoovera, MSZ, 284; „Szemat organizacyjny Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Stan na dzień 1 XII 1942”, Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej: IPMS), Prezydium Rady Ministrów, PRM.91 oraz M. Hułas, *Goście czy intruzy? Rząd polski na uchodźstwie wrzesień 1939 – lipiec 1943*, Instytut Historii PAN, Warszawa 1996, s. 161; P. Ceranka, *op.cit.*, s. 226–282. Ponadto: *Polska służba zagraniczna po 1 września 1939 r.*, Wydawnictwo Stowarzyszenia Pracowników Polskiej Służby Zagranicznej, Londyn 1954; K. Szczepanik, *Organizacja polskiej służby zagranicznej 1918–2010*, Wydawnictwo Naukowe Askon, Warszawa 2012.

utworzony odrębny referat ekonomiczny). Referat II (niemiecki), pod kierownictwem Stefana Lalickiego, zajmował się sprawami Niemiec i Danii. Referat III (wschodni), na czele którego stał Tadeusz Jankowski, obejmował ZSRR, Daleki Wschód, kraje skandynawskie i bałtyckie. Na referat IV (łaciński) składał się referat IVa, kierowany przez Karola Kraczkiewicza i obejmujący Stolicę Apostolską, Włochy, Szwajcarię, Hiszpanię, Portugalię, Amerykę Łacińską, a także sprawy żydowskie, oraz referat IVb, z Romanem Dębickim na czele, do którego należały sprawy Węgier, Bałkanów, Turcji i Bliskiego Wschodu. Dwa ostatnie referaty odchodziły od zasady podziału terytorialnego. Referat V (ustrojów międzynarodowych), kierowany przez Tadeusza Gwiazdoskiego, zajmował się organizacjami międzynarodowymi, sprawami bezpieczeństwa, przyszłym ustrojem Europy, konferencjami międzyalianckimi i sprawami prasowymi. W gestii referatu VI (uchodźczego), którym zarządzał Józef Marlewski, znajdowały się sprawy uchodźcze i ewakuacji. Skład Dyrekcji Politycznej uzupełniał Władysław Schwarzburg-Günther, który odpowiadał za łączność z prezydentem oraz z ministrem informacji i dokumentacji.

Na czele Działu Ogólnego i Konsularnego stał Wacław Babiński. W skład działu wchodziły cztery referaty: referat I (sprawy personalne, budżetowe i organizacyjne) kierowany przez Stanisława Głuskiego, referat II (sprawy administracyjno-gospodarcze) pod kierownictwem Ludwika Krotoskiego, referat III (kontrola rachunkowości urzędów zagranicznych, fundusz specjalny) prowadzony przez Józefa Smykiewicza i referat IV (sprawy konsularne, obywatelstwa, paszportowe, wojskowe) – pozostający pod opieką Mieczysława Sędzielowskiego⁷.

PLACÓWKI ZAGRANICZNE

U progu 1942 r. Polska dysponowała placówkami dyplomatycznymi⁸ w randze ambasad w pięciu państwach – Zjednoczonym Królestwie, Stanach Zjednoczonych, Związku Radzieckim, Turcji oraz w Watykanie. Przez cały interesujący nas okres

---

⁷ Tak wyglądała obsada personalna tego działu według dokumentu „Ministerstwo Spraw Zagranicznych. 1/VI/42” (por. przyp. 5). Różni się ona od przywołanej w pracy P. Ceranki, *op.cit.*, s. 278–279.

⁸ Zob. E. Kołodziej, *Rola placówek dyplomatycznych i konsularnych w latach 1939–1945*, w: Z. Błażyński (red.), *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej. 1939–1945*, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, Londyn 1994, s. 774–820; PDD 1941, s. XI–XIX; K. Smolana (oprac.), *Urzednicy służby zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1945. Przewodnik biograficzny*, t. I, II, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2020–2022; P. Ceranka, K. Szczepanik, J. Zdanowski (oprac.), *Placówki dyplomatyczne Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1945*.

ambasadą w Londynie kierował Edward Raczyński, w Waszyngtonie – Jan Ciechanowski, przy Stolicy Apostolskiej – Kazimierz Papée, w Ankarze – Michał Sokolnicki. Mniej stabilna była sytuacja w ambasadzie w Kujbyszewie, przeniesionej tam z Moskwy decyzją Państwowego Komitetu Obrony ZSRR z 15 października 1941 r. Tą placówką do 13 lipca 1942 r. (od 1 września 1941 r.) kierował ambasador Stanisław Kot, od 13 lipca do 12 października 1942 r. chargé d'affaires Henryk Sokolnicki, a od 12 października 1942 r. do 6 maja 1943 r. ambasador Tadeusz Romer. Dodatkowo w czasie pobytu Romera w Moskwie i Londynie na przełomie 1942 i 1943 r. kierownictwo nad placówką przejął, jako chargé d'affaires, Zygmunt Zawadowski (od 27 grudnia 1942 r. do 16 lutego 1943 r.)⁹. Polska zyskała w 1942 r. jeszcze jedną ambasadę – w Czungkingu, jako że po wznowieniu stosunków dyplomatycznych z Chinami wzajemne przedstawicielstwa dyplomatyczne zostały podniesione do rangi ambasad. Początkowo, od 24 czerwca, placówką kierował chargé d'affaires Jan Drohojowski, a następnie 1 listopada objął ją ambasador Alfred Poniński.

Do sześciu wymienionych ambasad formalnie, choć nie faktycznie, można dodać ambasadę na Francję, która nie została zlikwidowana, mimo iż uznano, że stosunki dyplomatyczne z Vichy zostały zerwane. Placówką tą, funkcjonującą w Londynie, kierował chargé d'affaires Feliks Frankowski, równocześnie akredytowany jako przedstawiciel rządu przy Francuskim Komitecie Narodowym. Z kolei opiekę nad obywatelami polskimi w nieokupowanej części Francji sprawował, do aresztowania 11 grudnia 1942 r., dyrektor generalny Biur Administracji Polaków¹⁰ Stanisław Zabiello (dok. nr 49, 56 i 348).

Również w Londynie swoją siedzibę miały polskie placówki dyplomatyczne przy władzach naczelnych tych państw okupowanych, których rządy znalazły się na uchodźstwie. Poselstwem przy rządzie belgijskim kierował Stefan Glaser, akredytowany równocześnie przy władzach Luksemburga, czechosłowackim – Adam Tarnowski, greckim – do 31 stycznia Władysław Schwarzburg-Günther, od 1 lutego Roger Raczyński, holenderskim – Wacław Babiński, jugosłowiańskim – Roman Dębicki, od 15 października chargé d'affaires Paweł Czerwiński, z siedzibą

Informator archiwalny, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2022.

⁹ „Sprawozdanie z działalności Ambasady R.P. w ZSRR za okres od 7.VIII.41 do 6.V.43”, IPMS, Ambasada w Kujbyszewie, A.7.307/38. Zob. też B. Szubtarska, *Ambasada polska w ZSRR w latach 1941–1943*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2005, s. 35 nn.

¹⁰ Biura Administracji Polaków we Francji, podporządkowane francuskiemu Ministerstwu Spraw Zagranicznych, zostały powołane jesienią 1941 r. w miejsce likwidowanych Biur Polskich, zob. S. Zabiello, *Na posterunku we Francji*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1967, s. 180–184; M. Gmurczyk-Wrońska, *Polska – niepotrzebny aliant Francji? (Francja wobec Polski w latach 1938–1944)*, Wydawnictwo NERITON, Instytut Historii PAN, Warszawa 2003, s. 441–444; PDD 1941, dok. nr 398.

w Kairze, norweskim – do 8 października Władysław Neuman, a od 1 listopada Władysław Schwarzburg-Günther.

Ponadto polska dyplomacja dysponowała poselstwami w Bagdadzie – chargé d'affaires Henryk Malhomme, Bernie – chargé d'affaires Aleksander Ładoś, Bogocie – od 1 kwietnia poseł Mieczysław Chałupczyński (akredytowany równocześnie w Ekwadorze i Wenezueli), Buenos Aires – poseł Mirosław Arciszewski (akredytowany też w Boliwii, Paragwaju i Urugwaju), Hawanie – do 18 kwietnia 1942 r. Jan Ciechanowski (z siedzibą w Waszyngtonie)¹¹, od 1 września Kazimierz Roman Dębicki (z akredytacją w Dominikanie i Haiti), Kairze – chargé d'affaires Tadeusz Zażuliński, Limie – chargé d'affaires Oswald Kermenić, Lizbonie – poseł Karol Dubicz-Penther, Madrycie – poseł Marian Szumlakowski, Meksyku – do 1 listopada 1942 r. poseł Mieczysław Marchlewski (z akredytacją w Dominikanie do 18 kwietnia, Hondurasie, Kolumbii do 1 kwietnia, Kostaryce, Nikaragui, Panamie, Wenezueli do 1 kwietnia), a od 1 listopada Władysław Neuman (z akredytacją w Gwatemali i Haiti do października 1942 r., Hondurasie, Kostaryce, Nikaragui, Panamie i Salwadorze), Ottawie – od 27 marca 1942 r. poseł Wiktor Podoski, Rio de Janeiro – poseł Tadeusz Skowroński, Santiago de Chile – poseł Władysław Mazurkiewicz, Sztokholmie – do 31 października poseł Gustaw Potworowski, następnie chargé d'affaires Henryk Sokolnicki, Teheranie – poseł Jan Karszo-Siedlewski, od 1 lipca Karol Bader. Ponadto Stanisław Radziwiłł pozostawał chargé d'affaires delegacji przy Lidze Narodów.

Z funkcjonowaniem tych placówek w państwach akredytacji nie wiązały się trudności natury formalnoprawnej, jedynie w poselstwach w Madrycie i Sztokholmie doświadczano perturbacji. Hiszpańskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych w nocie werbalnej z 21 stycznia 1942 r. zażądało zamknięcia (nie likwidacji) biur poselstwa i konsulatów polskich w Hiszpanii. Równocześnie polskie władze dążyły do odwołania Mariana Szumlakowskiego, któremu zarzucano przede wszystkim brak działań na rzecz Polaków internowanych w obozie Miranda de Ebro. Uznano jednak, nie bez nacisku ze strony Brytyjczyków, że odwołanie posła byłoby równoznaczne z likwidacją placówki. W tej sytuacji Szumlakowski pozostał na stanowisku formalnie do września 1943 r., faktycznie zaś do czerwca 1944 r., kiedy to poselstwo objął chargé d'affaires Józef Potocki (dok. nr 21, 54, 129, 383 i 396)¹². Z kolei w Sztokholmie władze szwedzkie w sierpniu 1942 r. przestały uważać posła Gustawa Potworowskiego za persona grata w związku z jego kontaktami z pod-

---

¹¹ Desygnowany na to stanowisko Bolesław Wieniawa-Długoszowski 1 lipca 1942 r. zginął śmiercią tragiczną i placówki nie objął.

¹² Zob. też: J.S. Ciechanowski, *Uznawanie przez Hiszpanię rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie w latach 1945–1968. Historia pewnego mitu*, „Dzieje Najnowsze” 2021, R. LIII, nr 2, s. 91–113.

ziemnymi organizacjami w kraju i domagały się zmiany na stanowisku kierownika placówki (dok. nr 282). Formalnie Potworowski został odwołany 31 października, a kierowanie poselstwem przejął chargé d'affaires Henryk Sokolnicki¹³.

Mimo tych problemów sytuacja polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych była w roku 1942 stabilna, osiągnięto nawet pewne sukcesy. Poza wspomnianym już podniesieniem rangi placówki w Chinach doprowadzono do powstania 27 marca poselstwa polskiego w Ottawie, na czele którego stanął dotychczasowy tamtejszy konsul generalny – Wiktor Podoski. Niepowodzeniem natomiast zakończyły się próby powołania do życia poselstwa lub konsulatu generalnego w Kabulu (dok. nr 168 i 326).

Wobec wydarzeń wojennych i konieczności objęcia opieką coraz większej liczby obywateli polskich poza granicami kraju znacząco rosła rola sieci placówek konsularnych¹⁴. W interesującym nas okresie funkcjonowały konsulaty generalne w Bombaju (Eugeniusz Banasiński), Chicago (Karol Ripa), Dublinie (Wacław Tadeusz Dobrzyński), Jerozolimie (Witold Ryszard Korsak), Kurtytybie (Józef Gieburowski), Londynie (Karol Poznański)¹⁵, Nowym Jorku (Sylwin Strakacz), Pretorii (Stanisław Łepkowski), Stambule (Alfred Poniński do 1 listopada 1942 r., następnie Zdzisław Szczerbiński), Sydney (Sylwester Gruszka), Tel-Awiiwie (Henryk Rosmarin), Wellingtonie (Kazimierz Wodzicki). Spośród konsulatów należy wymienić placówki w Bejrucie (Jan Karszo-Siedlewski), Kapsztadzie (Jan Majewski), Lusace (Stefan Fiedler-Alberti) i Montrealu (Tadeusz Brzeziński).

Rolę nie do przecenienia odgrywały delegatury ambasady w Kujbyszewie – do czasu ich likwidacji przez władze radzieckie¹⁶. Ponadto znaczna część działalności

¹³ Zob. P. Jaworski, *Marzyciele i oportuniści. Stosunki polsko-szwedzkie w latach 1939–1945*, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Instytut Historyczny, Warszawa 2009, s. 142–146.

¹⁴ P. Ceranka, K. Szczepanik (oprac.), *Urzędy konsularne Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1945. Informator archiwalny*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2020.

¹⁵ D. Grajczak, *Działalność Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie w latach 1939–1945*, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział w Lublinie, Lublin–Warszawa 2019; zob. też: A. Sudoł, *Karol Poznański. Ostatni konsul generalny II Rzeczypospolitej: zarys ważniejszych dokonań*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz–Toruń 1998.

¹⁶ Informacje na ich temat również w: P. Ceranka, K. Szczepanik (oprac.), *op.cit., passim*. Zob. też: D. Boćkowski, *Czas nadziei. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRR i opieka nad nimi placówek polskich w latach 1940–1943*, Wydawnictwo NERITON, Wydawnictwo IH PAN, Warszawa 1999, s. 287–338.

opiekuncej była sprawowana przez delegatury Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej (na przykład w Bombaju, Lizbonie czy Teheranie).

DZIEJE ZASOBU I PODSTAWA WYBORU

Przedmiotem prowadzonej kwerendy były przede wszystkim materiały archiwalne centrali MSZ i placówek zagranicznych, ale również innych ministerstw i samego Prezydium Rady Ministrów, a także – w niektórych przypadkach – spuścizny osób zaangażowanych w działalność dyplomatyczną. Informacje na temat losów tych zasobów archiwalnych były przedstawione w poprzednich tomach serii¹⁷. Najbardziej ograniczone możliwości wytwarzania dokumentacji polskie władze i służba zagraniczna miały w latach 1939 i 1940, w tym też czasie poniesiono największe straty w posiadanym i nowo wytwarzanym zasobie archiwalnym. Rok 1942 jest pod tym względem uprzywilejowany. Stabilna jak na warunki wojenne organizacja władz naczelnych i sieci placówek zagranicznych umożliwiała bardziej efektywną dokumentację głównych kierunków polskiej polityki zagranicznej i aktywności polskiej dyplomacji. Większe też były szanse na zabezpieczenie tworzonych zasobów. W związku z tym obecnie materiały archiwalne są wprawdzie rozproszone i niekompletne, ale ogólnie zadowalające.

Dokumenty do niniejszego tomu selekcionowano z myślą o możliwie pełnej prezentacji działań polskiej dyplomacji w roku 1942, z zachowaniem jednak zasady proporcjonalności – sprawom najważniejszym poświęcono najwięcej dokumentów, kwestie pozostające na obrzeżach polskiej dyplomacji przedstawiono jedynie symbolicznie. Ramy dla tak pomyślanego wyboru zostały wyznaczone z jednej strony przez dostępność źródeł, z drugiej zaś – przez objętość tomu i zasady przyjęte dla całej serii.

Najważniejszą rolę odgrywają archiwalia wytworzone przez urzędy centralne odpowiedzialne za kształtowanie i realizowanie polityki zagranicznej (przede wszystkim Prezydium Rady Ministrów i Ministerstwo Spraw Zagranicznych) oraz przez placówki dyplomatyczne i konsularne. W tomie dominują telegramy szyfrowe wymieniane między centralą MSZ a placówkami zagranicznymi (w zdecydowanie mniejszym zakresie – między samymi placówkami), raporty, notatki z rozmów oraz noty dyplomatyczne. Z zasady nie uwzględniano natomiast tekstów międzynarodowych umów, deklaracji i oświadczeń.

---

¹⁷ W. Rojek (red.), *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1939 wrzesień–grudzień*, PISM, Warszawa 2007, s. XII–XIV; M. Hułas (red.), *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1940*, PISM, Warszawa 2010, s. XV–XVIII; PDD 1941, s. XIX.

Uznano, że ograniczenie się do czysto dyplomatycznych archiwaliów nie dawałoby pełnego obrazu zadań polskiej dyplomacji i podejmowanych przez nią działań, przywołano więc również dokumenty innych wystawców. Ponieważ w 1942 r. nabrały tempa prace nad formułowaniem postulatów na okres powojenny – a wiązało się to z planowaniem wymagającym też uzgodnień międzynarodowych – w tomie zamieszczono kilka opracowań na ten temat, przygotowywanych m.in. przez Ministerstwo Prac Kongresowych. Aktywność związana ze sprawą karania za zbrodnie wojenne jest ilustrowana m.in. przez dokumenty powstałe w Ministerstwie Sprawiedliwości. Ponieważ jednym z ważniejszych problemów, przed jakimi stała polska dyplomacja, była reakcja na doniesienia z okupowanego kraju, dla ukazania kontekstu podejmowanych w tej materii działań zdecydowano się na zamieszczenie w tomie kilku dokumentów wytworzonych przez czynniki krajowe (na przykład dok. nr 46, 47 i 249). Z kolei problemy związane zarówno ze zmieniającą się sytuacją militarną, jak i przede wszystkim z ewakuacją armii Andersa z ZSRR sprawiły, że konieczne było w niektórych przypadkach przywołanie materiałów proveniencji wojskowej.

Dla nakreślenia pełniejszego obrazu zdecydowano się na zamieszczanie w przypisach do dokumentów – w zakresie większym niż w poprzednich tomach – fragmentów archiwaliów wyjaśniających kontekst prezentowanych wydarzeń.

Najwięcej materiałów opublikowanych w tomie pochodzi ze zbiorów Archiwum Akt Nowych – zarówno z oryginalnych zasobów AAN, jak i z przechowywanych tam kopii archiwaliów z Instytutu Hoovera. W odniesieniu do tych ostatnich przeprowadzono kwerendę we wszystkich zespołach obejmujących swoim zakresem chronologicznym rok 1942, czyli Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Informacji i Dokumentacji, ambasad w Londynie, Kujbyszewie i Waszyngtonie, poselstwa przy rządzie czechosłowackim, konsulatu w Dublinie, oraz w dokumentach Władysława Andersa (nie przyniosła spodziewanych rezultatów) i Stanisława Mikołajczyka. Materiały Instytutu Hoovera – a zwłaszcza zespół MSZ – mają podstawowe znaczenie dla badanej problematyki. Ponadto są już zdigitalizowane i dostępne on-line, dzięki czemu była możliwa bardziej wyczerpująca niż w przypadku wcześniejszych tomów serii kwerenda w tych zasobach. Spośród oryginalnych zasobów AAN wykorzystano zespół poselstwa w Bernie, a ponadto zespoły: ambasad w Londynie i Waszyngtonie, poselstwa w Teheranie, konsulatu generalnego w Nowym Jorku, Ministerstwa Prac Kongresowych, Ministerstwa Sprawiedliwości, Delegatury Rządu RP na Kraj, Ogólno-Żydowskiego Związku Robotniczego „Bund” w Polsce oraz akta Norberta Żaby, zastępcy attaché prasowego poselstwa w Sztokholmie i równocześnie przedstawiciela Ministerstwa Informacji i Dokumentacji. Kwerendą objęto również zespoły Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwa Przemysłu, Handlu i Żeglugi, Ministerstwa Informacji i Dokumentacji, poselstw w Meksyku i Buenos Aires, konsulatu generalnego,

a następnie poselstwa w Ottawie oraz akta Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego. Dokumenty z tych zespołów nie zostały jednak zakwalifikowane do tomu z uwagi na przyjęte kryteria doboru.

Wyniki kwerendy w Archiwum Akt Nowych usprawiedliwiają to, że w mniejszym niż dotychczas zakresie zostały wykorzystane zasoby Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (IPMS). Dotyczy to zwłaszcza dokumentów z zespołu MSZ, przede wszystkim telegramów szyfrowych. W kolekcji Instytutu Hoovera, gdzie również się one znajdują, jest do nich łatwiejszy dostęp, dlatego zdecydowano się na opublikowanie ich na tej podstawie. Wciąż jednak znajdujące się w IPMS materiały są nie do przecenienia i odegrały znaczącą rolę w przygotowaniu niniejszego tomu. Szczególną wartość ma zespół Prezydium Rady Ministrów (PRM). Kwerendą objęto również zespoły pokrewne – PRM. Eton Place (akta tzw. Zamku) i PRM. Kancelaria oraz zespoły ambasad w Kujbyszewie, Londynie, Watykanie, poselstwa w Madrycie, a także kolekcję Zygmunta Borkowskiego i materiały Sztabu Naczelnego Wodza.

Rolę uzupełniającą odegrała kwerenda w brytyjskim The National Archives, gdzie wykorzystano zespół Foreign Office. General Correspondence oraz Foreign Office. Embassy. Poland. Materiały z Archivum Helveto-Polonicum we Fryburgu (kolekcja Tadeusza Skowrońskiego), Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce (akta: Rząd Polski na Emigracji oraz Samodzielna Placówka Wywiadowcza ESTEZET, a także archiwa Michała Sokolnickiego, Romana Dębickiego i Władysława Raczkiewicza) oraz Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce (ambasada w Waszyngtonie i poselstwo w Rio de Janeiro) pozyskano dzięki kwerendzie prowadzonej w tych archiwach przez Piotra Długołęckiego.

Obfitość dostępnego materiału nie oznacza, że mamy do czynienia z kompletną dokumentacją. Nie wszystkie ważne kwestie zostały zilustrowane stosownym oryginalnym dokumentem. Nie udało się dotrzeć na przykład do wymiany not między kierownikiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwardem Raczyńskim a ambasadorem Chin w Londynie Wellingtonem Koo dotyczącej odnowienia stosunków dyplomatycznych między Polską a Chinami. Odnaleziono jedynie niedatowane wersje robocze tych pism, w związku z czym nie zdecydowano się na ich publikację. Podobnie nie odnaleziono notatki z rozmowy premiera Władysława Sikorskiego z przewodniczącym Francuskiego Komitetu Narodowego Charles'em de Gaulle'm, do której doszło 28 stycznia¹⁸. Opublikowano natomiast notatkę opracowaną dla premiera przed tą rozmową przez chargé d'affaires ambasady na Francję Feliksa Frankowskiego (dok. nr 35).

---

¹⁸ Z. Zaks, „*Wolna Francja*” i Polska w latach 1943–1944 (październik 1943 – lipiec 1944), „*Kwartalnik Historyczny*” 1987, t. 94, nr 2, s. 97–130, tu: 99–100; M. Gmurczyk-Wrońska, *op.cit.*, s. 258–259.

Nieco inny problem wiąże się z memorandum przygotowanym i złożonym przez rtm. Józefa Czapskiego, wyznaczonego przez gen. Władysława Andersa do poszukiwań zaginionych polskich oficerów w ZSRR, na ręce Leonida Rajchmana z NKWD 2 lutego 1942 r. Nie odnaleziono oryginalnej wersji dokumentu, w której przedstawiony on został stronie radzieckiej. W materiałach tzw. komisji katyńskiej amerykańskiego Kongresu pojawia się fotokopia dokumentu w języku rosyjskim (wraz z angielskim tłumaczeniem)¹⁹. W archiwach udało się dotrzeć do dwóch wersji dokumentu. Jedną odnalazł Piotr Długołęcki w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Ameryce, w Archiwum Władysława Raczkiewicza. Jest to odpis dokumentu w wersji polskiej – ale będącej tłumaczeniem z języka francuskiego – podpisanego przez Józefa Czapskiego, z datą 29 stycznia. W znacznej mierze opiera się on na wcześniejszej informacji sporządzonej przez Czapskiego²⁰. Druga wersja memorandum, na której publikację się zdecydowano (dok. nr 48), znajduje się w The National Archives w Kew. Jest to angielskie tłumaczenie dokumentu przedłożonego Rajchmanowi, które chargé d'affaires ambasady brytyjskiej w Kujbyszewie Lacy Baggallay przekazał ministrowi spraw zagranicznych Anthony'emu Edenowi. Uznano, że wersja ta jest najbliższa oryginalnemu dokumentowi, a ponadto jest istotna ze względu na fakt, że w takiej właśnie postaci dokument ten dotarł do polityków zachodnich.

Większość prezentowanych dokumentów jest publikowana po raz pierwszy, niektóre miały wcześniejsze edycje. W przypadkach gdy uznano za zasadne ponowne opublikowanie znanego już dokumentu – ze względu na jego wartość, a także potrzebę prezentacji całościowego obrazu kierunków polskiej dyplomacji – w metryczce podawano miejsce poprzednich edycji z zastosowaniem poniższych skrótowych zapisów:

ADSS – *Actes et documents du Saint Siège relatifs à la Seconde Guerre mondiale*, vol. 8, *Le Saint Siège et les victimes de la guerre, janvier 1941 – décembre 1942*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1974;

---

¹⁹ *The Katyn Forest Massacre: hearings before the Select Committee to Conduct an Investigation of the Facts, Evidence and Circumstances of the Katyn Forest Massacre, Eighty-second Congress, first-[second] session, on investigation of the murder of thousands of Polish officers in the Katyn Forest near Smolensk, Russia*, United States Government Printing Office, Washington 1952, vol. 4, s. 944–947, 948–950. Na wersji rosyjskiej znajduje się odręczna adnotacja błędnie określająca datę złożenia memorandum jako 2 kwietnia. Zob. też: W. Wasilewski (oprac.), *Mord w Lesie Katyńskim. Przesłuchania przed amerykańską komisją Maddena w latach 1951–1952*, t. 2, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2018, s. 496–501.

²⁰ PDD 1941, dok. nr 384.

AK w dokumentach – E. Maresch et al. (red.), *Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945*, t. II, cz. 2, *Czerwiec 1941 – kwiecień 1943*, Studium Polski Podziemnej – Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego, Warszawa 2019;

Bez ostatniego rozdziału – Władysław Anders, *Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939–1946*, Wydawnictwo „Test”, Lublin 1992;

Czechoslovak-Polish Negotiations – Ivan Štoviček, Jaroslav Valenta (oprac.), *Czechoslovak-Polish Negotiations of the Establishment of Confederation and Alliance, 1939–1944. Czechoslovak Diplomatic Documents*, Publishing House Karolinum, Institute of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague 1995;

Československá zahraniční politika, 1942, I – Jan Němeček et al. (oprac.), *Československá zahraniční politika v roce 1942*, I (1. leden – 31. červenec 1942), Ústav mezinárodních vztahů, Historický ústav Akademie věd ČR, Praha 2010;

Československá zahraniční politika, 1942, II – Jan Němeček et al. (oprac.), *Československá zahraniční politika v roce 1942*, II (1. srpen – 31. prosinec 1942), Historický ústav Akademie věd ČR, Praha 2015;

DHSPS – M. Wołos (red. serii), *Dokumenty do historii stosunków polsko-sowieckich. 1918– 1945*, Ł. Adamski (red. tomu), t. IV, *1939–1945, cz. 1, Wojna i rozejm (wrzesień 1939 – grudzień 1942)*, Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, Warszawa 2021;

DMPR – E. Basiński et al. (oprac.), *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. VII, *styczeń 1939 – grudzień 1943*, Książka i Wiedza, Warszawa 1973;

DPSR – *Documents on Polish-Soviet Relations, 1939–1945*, vol. 1, *1939–1943*, Heineman, London–Melbourne–Toronto 1961;

DTJS – T. Komarnicki (oprac.), *Diariusz i teki Jana Szembeka (1935–1945)*, t. II, Polski Ośrodek Naukowy w Londynie, London 1965;

Dzienniki czynności Prezydenta RP – J. Piotrowski (oprac.), *Dzienniki czynności Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza. 1939–1947*, t. I, *1939–1942*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004;

FRUS – G. Bernard Noble, E.R. Perkins (oprac.), *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1942, Europe*, vol. 3, United States Government Printing Office, Washington 1961;

Interwencje Kazimierza Papée – D. Libionka, *Głową w mur. Interwencje Kazimierza Papée, polskiego ambasadora przy Stolicy Apostolskiej, w sprawie zbrodni*

niemieckich w Polsce, listopad 1942 – styczeń 1943, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” 2006, nr 2, s. 292–314;

Katyn 1940 – E. Maresch, *Katyn 1940. The Documentary Evidence of the West's Betrayal*, The History Press, Cheltenham 2020;

Korespondencja Poselstwa w Bernie – E. Habowski, A. Kmak-Pamirska, B. Świtalska-Starzeńska (oprac.), *Korespondencja Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Bernie*, t. 2, 1942, Instytut Pileckiego, Warszawa 2023;

Listy z Rosji – S. Kot, *Listy z Rosji do Gen. Sikorskiego*, Jutro Polski, Londyn 1955;

Na najwyższym szczeblu – M.K. Kamiński, J. Tebinka (oprac.), *Na najwyższym szczeblu. Spotkania premierów Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkiej Brytanii podczas II wojny światowej*, Wydawnictwo LTW, Warszawa 1999;

O polską granicę zachodnią – Z.A. Derwiński (oprac.), *O polską granicę zachodnią*, „Więź” 1986, nr 10, s. 91–106;

Polacy–Żydzi – A.K. Kunert (oprac.), *Polacy–Żydzi. Polen–Juden. Poles–Jews. 1939–1945. Wybór źródeł. Quellenauswahl. Selection of Documents*, Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Muzeum Historii Polski, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2006;

Poland's Place in Europe – S.M. Terry, *Poland's Place in Europe. General Sikorski and the Origin of The Oder–Neisse Line, 1939–1943*, Princeton University Press, Princeton, N.J. 1983;

PPRM 4 – M. Zgórniak (red. nauk.), W. Rojek (oprac.), A. Suchcitz (współpr.), *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. IV, *grudzień 1941 – sierpień 1942*, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 1998;

PPRM 5 – M. Zgórniak (red. nauk.), W. Rojek (oprac.), A. Suchcitz (współpr.), *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. V, *wrzesień 1942 – lipiec 1943*, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 2001;

PPRM Suplementy – W. Rojek (oprac.), A. Suchcitz (współpr.), *Dokumenty Rządu RP na obczyźnie. Suplementy do tomów I–VIII protokołów posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, październik 1939 – sierpień 1945*, Polska Akademia Umiejętności, Instytut Polski i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 2010;

Przygotowania do drugiej wizyty 1 – K. Kania, *Przygotowania do drugiej wizyty premiera gen. Władysława Sikorskiego w Stanach Zjednoczonych. Rozmowy kierownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwarda Raczyńskiego. Perspektywa polska* (cz. 1), „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2015, t. 32, nr 1, s. 165–187;

Przygotowania do drugiej wizyty 2 – K. Kania, *Przygotowania do drugiej wizyty premiera gen. Władysława Sikorskiego w Stanach Zjednoczonych. Rozmowy kierownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwarda Raczyńskiego. Perspektywa polska* (cz. 2), „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2015, t. 33, nr 2, s. 123–141;

PSZ – *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, *Kampanie na obczyźnie*, cz. 2, Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, Londyn 1975;

Rozmowy z Kremlem – S. Kot, *Rozmowy z Kremlem*, Jutro Polski, Londyn 1959;

Sowietko-polskie otnoszenija – M.M. Narinskij, A.W. Malgina (red.), *Sowietko-polskie otnoszenija w 1918–1945 gg. Sbornik dokumentow w czetyriech tomach*, t. 4, N.S. Lebediewa (red.), 1939–1945, Izdatielstwo „Aspekt Priess”, Moskwa 2017²¹;

Sprawa polska – S. Stanisławska (red. nauk.), *Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965;

Stosunki polsko-sowieckie – R. Habielski (oprac.), *Stosunki polsko-sowieckie od września 1939 r. do kwietnia 1943 r. Zbiór dokumentów*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2021;

Ten jest z ojczyzny mojej – W. Bartoszewski, Z. Lewinówna (oprac.), *Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom. 1939–1945*, Stowarzyszenie ŻIH, Świat Książki, Warszawa 2007;

W obliczu Zagłady – P. Długołęcki (red.), *W obliczu Zagłady. Rząd RP na uchodźstwie wobec Żydów. 1939–1945*, PISM, Warszawa 2021²²;

Watykan i Polska – Marek Kornat, *Watykan i Polska (1939–1944) w świetle dokumentów*, „Zeszyty Historyczne” 2006, nr 157, s. 168–228;

Żegota – A.K. Kunert (oprac.), „Żegota”. *Rada Pomocy Żydom. 1942–1945*, Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Warszawa 2002.

Z zasady pomijano wydawnictwa, w których znalazły się jedynie fragmenty dokumentów publikowanych w niniejszym tomie.

Podstawą publikacji wszystkich dokumentów były pozyskane w czasie kwerendy materiały archiwalne, a nie ich uprzednie edycje. W związku z tym niekiedy występują nieznaczne różnice w treści między dokumentami w niniejszym tomie

²¹ W publikacji numeracja dokumentów jest odrębna dla każdego roku kalendarzowego.

²² Zrezygnowano z przytaczania anglojęzycznej wersji tej pozycji: P. Długołęcki (red.), *Confronting the Holocaust. Documents on the Polish Government-in-Exile's Policy Concerning Jews. 1939–1945*, PISM, Warszawa 2022, w której są opublikowane te same dokumenty, z tą samą numeracją.

a opublikowanymi wcześniej. Jeśli wynika to z faktu, że korzystano z różnych wersji dokumentu, zachowanych na przykład w innych zespołach archiwalnych, odnotowano to w metryczce dokumentu. Zdarzają się jednak przypadki, w których jest wykorzystany ten sam egzemplarz archiwalny, który był podstawą wcześniejszej edycji, a mimo to opublikowane wersje nieco się różnią. Odmienności wynikają z innego odszyfrowania mało czytelnych uwag odręcznych na dokumencie (na przykład dok. nr 3). O takich różnicach nie informowano w metryczce.

UWAGI EDYTORSKIE

W niniejszym tomie zastosowano zasady edycji dokumentów przyjęte dla całej serii *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne*.

Publikowane archiwalia obejmują rok kalendarzowy – czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1942 r. Uszeregowane są w porządku chronologicznym, według daty wytworzenia. W przypadku gdy kilka dokumentów miało tę samą datę dzienną, ich kolejność w tomie jest wyznaczona przez stopień ich pilności. Pierwszeństwo zyskiwał telegram szyfrowy nad listem, ten z kolei nad notatką z rozmowy czy opracowaniem tematycznym. Nie zawsze było możliwe precyzyjne datowanie dokumentu. W odniesieniu do telegramów szyfrowych najczęściej przyjmowano za datę powstania datę wysłania, jeśli jednak na dokumencie widnieje jakakolwiek wcześniejsza adnotacja, wówczas to tę datę potraktowano jako datę wytworzenia całego dokumentu. W przypadkach gdy udawało się nieoczywistą datę określić lub ograniczyć do pewnego zakresu czasowego, na przykład na podstawie treści samego dokumentu, innych dokumentów lub literatury przedmiotu, podawano ją w nagłówku dokumentu w nawiasie kwadratowym – bez wyjaśniania, na jakiej podstawie te ustalenia zostały poczynione.

Dokumentom w tomie (z wyłączeniem aneksu) nadano numery porządkowe. W aneksie umieszczono, w wewnętrznym porządku chronologicznym, materiały dotyczące ogólnych spraw organizacyjnych i kancelaryjno-biurowych.

Każdy dokument został opatrzony nagłówkiem i metryczką. W główkach poza datą zamieszczano informacje na temat wystawców i odbiorców dokumentu oraz krótki opis jego rodzaju i treści. Informacje o adresacie pomijano, gdy raport lub telegram szyfrowy był przesyłany do centrali MSZ. Osoby występujące w główkach są identyfikowane za pomocą pełnionych funkcji, a nie nazwisk (te są podawane tylko wtedy, gdy mamy do czynienia z osobą niezajmującą oficjalnego stanowiska lub gdy zajmowane stanowisko nie daje podstaw do jednoznacznej identyfikacji). W przypadku gdy jakieś osoby pełniły kilka funkcji, wówczas w nagłówku

wymieniano tę właściwą dla poruszanej w dokumencie tematyki. I tak na przykład gen. Władysław Sikorski najczęściej występuje jako premier, czasami jako premier i naczelny wódz, gdy jednak sygnowany przez niego dokument dotyczy ściśle spraw wojskowych – jako naczelny wódz (na przykład dok. nr 330). Podobnie w główce dok. nr 105 Stanisław Mikołajczyk został określony jako wicepremier mimo zastosowanej przez nadawcę formy „minister spraw wewnętrznych”. Z kolei Edward Raczyński niekiedy występuje jako ambasador, najczęściej jednak jako szef Ministerstwa Spraw Zagranicznych. W tej ostatniej roli do 6 czerwca jest przedstawiany jako kierownik MSZ, po tej dacie – jako minister do spraw zagranicznych.

W przypadku stanowisk zagranicznych używa się uproszczonej, polskiej formy, na przykład sekretarz stanu do spraw zagranicznych rządu Jego Królewskiej Mości jest nazywany ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii (tylko w przypadku ludowego komisarza spraw zagranicznych i jego zastępcy zachowano tłumaczenie oryginalnego rosyjskiego nazewnictwa – jako powszechnie przyjętego również w Polsce). Podobnie Foreign Office występuje jako MSZ Wielkiej Brytanii. Również nazwy państw są podane w wersji potocznej, stąd na przykład Holandia, a nie Królestwo Niderlandów. Reguła ta dotyczy też regestów i indeksów.

W metryczkach dokumentów zostały podane informacje na temat archiwum i zespołu archiwalnego, z którego pochodzi dany dokument. Nazwy repozytoriów zostały zapisane skrótami, których rozwinięcia znajdują się w wykazie skrótów. Opis cech formalnych dokumentu został ograniczony do informacji o tym, że jest on rękopisem (brak adnotacji oznacza, że mamy do czynienia z maszynopisem). Również w metryczkach zamieszczono informacje na temat wcześniejszych publikacji, z zaznaczeniem ewentualnych różnic w wersjach dokumentów, przekładów itp. Nie informowano natomiast o uprzednich publikacjach tych dokumentów bądź ich fragmentów, które są cytowane w przypisach, podobnie jak nie odnotowywano faktu, że dokument był publikowany w przypisie wcześniejszej edycji.

Dokumenty – poza dok. nr 6 i 49, w których pominięto fragmenty niezwiązane bezpośrednio z poruszaną tematyką, a opuszczenia oznaczono wielokropkiem w nawiasie kwadratowym – są publikowane w całości. Zachowano język oryginału. Obok dominującego języka polskiego pojawiają się dokumenty po angielsku, francusku oraz jeden w języku hiszpańskim. W wersji publikowanej pominięto – podobnie jak w pozostałych tomach serii – elementy opisu typu kancelaryjnego, na przykład fragmenty drukowanych formularzy, blankietów, inicjały maszynistki czy liczbę dziennika. Pozostawiono natomiast klauzule tajności/poufności, nie zaznaczając jednak, czy odpowiednia adnotacja została sporządzona maszynowo, czy w formie pieczętki. Nie podawano informacji, czy dokument był oryginałem, kopią, czy odpisem – choć jeśli tylko było to możliwe, sięgano po oryginał. Unikano też przywoływania tzw. parafraz telegramów szyfrowych, czyli tych ich wersji, które były przekazywane dalej (na przykład premierowi) w zmienionej

formie – mającej zminimalizować niebezpieczeństwo złamania szyfru. Były jednak przypadki, w których zdecydowano się na odstępstwa od tej reguły. Na przykład dok. nr 448 z 24 grudnia stanowi kompilację wcześniejszych telegramów przesyłanych do Waszyngtonu dla premiera Sikorskiego przez ministra Raczyńskiego (telegramy nr 776, 787, 788 z 22 grudnia i 790 z 23 grudnia) oraz przez ministra Mariana Seydę (telegram nr 784 z 22 grudnia). Uznano, że publikacja zbiorczej ich wersji jest bardziej sensowna z punktu widzenia niniejszego wydawnictwa, a nie uchybia wartości merytorycznej.

Uwidoczniono komentarze i ingerencje w tekście dokumentów, mimo że nie zawsze było możliwe ustalenie, czy były dokonywane ówczasie. Wszelkie dopiski, zakreślenia, skażenia tekstu itp. zostały zaznaczone za pomocą następujących przypisów literowych:

- ^a...^a tak w tekście,
- ^b...^b komentarz odręczny,
- ^c...^c odręczna poprawka w tekście lub dopisek,
- ^d...^d podkreślenie odręczne,
- ^e...^e zakreślone na marginesie,
- ^f...^f podpis odręczny,
- ^g...^g podpis nieczytelny,
- ^h...^h przekreślone,
- ⁱ...ⁱ tekst nieczytelny,
- ^j...^j znak zapytania.

Nie ingerowano w styl wypowiedzi ani nie poprawiano błędów redakcyjnych, jak na przykład w komunikacie premiera (dok. nr 398), w którym o gen. Władysławie Sikorskim jest mowa zarówno w pierwszej, jak i w trzeciej osobie. W nielicznych przypadkach wprowadzono w nawiasach kwadratowych uzupełnienia odredakcyjne. Nie uwspółcześiono ortografii, jednak dla poprawienia czytelności tekstu dokonano takiego zabiegu na interpunkcji.

Przypisy oryginalne oznaczono: x, xx, xxx itd. Przypisy pochodzące od redaktora tomu, objaśniające kwestie merytoryczne oraz odsyłające do innych dokumentów w tym i we wcześniej opublikowanych tomach serii, zostały oznaczone cyframi arabskimi. Nie sporządzano przypisów osobowych, a dane na temat funkcji pełnionych w 1942 r. przez postaci występujące w dokumentach podano w indeksie osobowym. Datę urodzenia i śmierci umieszczono tam wyłącznie w przypadku osób zmarłych przed końcem 1942 r. W pojawiających się w przypisach datach,

jeśli odnosiły się do wydarzeń 1942 r., rezygnowano z podawania roku. Zgodnie z zasadą przyjętą dla całej serii nie przywoływano literatury przedmiotu.

PODZIĘKOWANIA

Dziękuję pracownikom archiwów i bibliotek, w których prowadziłam kwerendę, za udzielaną pomoc. Słowa wdzięczności kieruję przede wszystkim pod adresem kierownika Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego dr. hab. Andrzeja Suchcitza i jego zastępczyni – Jadwigi Kowalskiej oraz pracowników Archiwum Akt Nowych. Wdzięczna też jestem pracownikom Biblioteki Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk.

Recenzentom prof. Małgorzacie Gmurczyk-Wrońskiej i prof. Jackowi Tebince dziękuję za wnikliwe uwagi i cenne rady.

Za pomoc w dotarciu do niektórych dokumentów składałam podziękowania dr. hab. Krzysztofowi Kani i ponownie prof. Jackowi Tebince. O przyjęcie słów podziękowania za pomoc w ustalaniu potrzebnych do zredagowania tomu szczegółów dotyczących osób, dat i wydarzeń proszę P.T. Pawła Cerankę, Jana Stanisława Ciechanowskiego, Agnieszkę J. Cieślikową, Jeana-Philippe'a Dumasa, Andrzeja Friszkego, Bartłomieja Gajosa, Juliusza Jędrzejczaka, Emmanuelle Jouineau, Gerharda Keipera, Tadeusza Kondrackiego, Andrzeja Krzysztofa Kunerta, Wojciecha Mazura, Marka Ney-Krwawicza, Piotra Puchalskiego, Richarda Smitha, Justynę Szczudlik i Mariusza Wołosa.

Specjalne wyrazy wdzięczności kieruję pod adresem przedwcześnie zmarłego prof. Włodzimierza Borodzieja, pierwszego redaktora serii Polskie Dokumenty Dyplomatyczne, za jego nieocenione rady dotyczące koncepcji tomu i doboru dokumentów oraz za życzliwość i koleżeńskie wsparcie.

Magdalena Hułas

LISTA DOKUMENTÓW

nr	data	tytuł-treść	strona
1	1 stycznia,	pismo ambasadora w Waszyngtonie do sekretarza stanu USA Uroczystość podpisania Deklaracji Narodów Zjednoczonych powodem do przypomnienia polskiej interpretacji Karty Atlantyckiej.	3
2	3 stycznia,	telegram szyfrowy kierownika MSZ do ambasadora w Waszyngtonie Zaniepokojenie przebiegiem wizyty ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii w ZSRR: „Z wiadomości nieoficjalnych wynikałoby, że Stalin, wyrażając gotowość odszkodowania Polski kosztem niemieckim (wczym Prusy Wschodnie), nastawał na korekturę granic Polski na północnym wschodzie”.	4
3	5 stycznia,	raport ambasadora w Kujbyszewie Zmienne stanowisko władz ZSRR w kwestiach narodowościowych: „W tej sprawie, tak zasadniczej, nie możemy oczywiście iść na żaden kompromis, zwłaszcza że ma ona być precedensem do ustalenia granic”.	6
4	6 stycznia,	telegram szyfrowy kierownika MSZ do ambasadora przy Stolicy Apostolskiej „Wobec coraz bardziej zamykających się możliwości docierania do kraju od południa wykorzystywanie okazji z Rzymu w kierunku kraju [...] miałyby duże dla nas znaczenie”.	11

LISTA DOKUMENTÓW

5	6 stycznia, pismo ministra informacji i dokumentacji do premiera (z załącznikami) Sprawy polskie w relacjach Francuskiego Komitetu Narodowego z ZSRR – konieczne przekazanie stronie francuskiej materiałów o stanowisku polskim.	12
6	7 stycznia, dziennik czynności prezydenta (fragment) Relacja premiera z wizyty w ZSRR i na Bliskim Wschodzie. Rozmowa ze Stalinem: „Generał nie podjął dyskusji na temat granic [...]. Generał uzyskał obietnicę zwolnienia wszystkich obywateli polskich”.	16
7	7 stycznia, notatka kierownika MSZ Stosunki polsko-czechosłowackie oraz kwestia powojennych granic w Europie tematem rozmowy kierownika MSZ z prezydentem Czechosłowacji.	18
8	8 stycznia, telegram szyfrowy kierownika MSZ do ambasadora w Kujbyszewie Zdecydowane stanowisko strony polskiej dotyczące spraw obywatelstwa w relacjach z ZSRR.	21
9	8 stycznia, list Adama Vetulaniego do chargé d'affaires poselstwa w Bernie [?] Informacje o możliwościach interwencji w sprawie profesorów lwowskich oraz o żołnierzach internowanych w Szwajcarii.	22
10	9 stycznia, nota ambasadora w Kujbyszewie do ludowego komisarza spraw zagranicznych Protest w sprawie uznania Lwowa za miasto ukraińskie w nocy ZSRR dotyczącej zbrodni niemieckich.	23
11	12 stycznia, notatka kierownika MSZ Wizyta w ZSRR głównym tematem rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii: „Co do Polski to Stalin zgłosił ogólne roszczenia, ale obie strony zgodziły się, że postulaty sowieckie muszą być dyskutowane bezpośrednio z Polską”.	25
12	15 stycznia, depeza szyfrowa dowódcy Armii Polskiej w ZSRR (z Buzułuku) do szefa Sztabu Naczelnego Wodza Poszukiwania zaginionych oficerów polskich: „jest jeszcze wiele tysięcy nie zwolnionych i dotychczas nieodnalezionych”.	28
13	16 stycznia, pismo kierownika MSZ do ministra spraw zagranicznych Jugosławii Gratulacje w związku z zawarciem układu jugosłowiańsko-greckiego – stanowiącego istotny krok w procesie powojennej odbudowy ładu europejskiego.	29

LISTA DOKUMENTÓW

14	[po 17 stycznia], niepodpisana notatka Kwestia zawarcia układu w sprawie finansowania Armii Polskiej w ZSRR tematem rozmowy ambasadora w Kujbyszewie z zastępcą ludowego komisarza spraw zagranicznych: rząd radziecki „nie widzi możliwości zmiany swego pierwotnego projektu”.	30
15	19 stycznia, depeza naczelnego wodza do dowódcy Armii Polskiej w ZSRR Trudności we współdziałaniu ze Związkiem Radzieckim w dziedzinie dywersji powodem ograniczenia dotychczasowej współpracy.	35
16	19 stycznia, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Bernie Zdaniem byłego rumuńskiego ministra spraw zagranicznych „Rumunia weszła w stosunki z Niemcami tylko z konieczności, ale w gruncie jest nadal proaliantka i przy każdej sposobności przejdzie do obozu aliantów”.	36
17	19 stycznia, pismo premiera do kierownika MSZ W kwestii zaginionych polskich oficerów konieczne „bezwzględne opracowanie noty do Rządu Sowieckiego w sprawie zwolnienia i zabezpieczenia życia tych i innych jeszcze niezwolnionych obywateli polskich”.	37
18	19 stycznia, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Kardynał sekretarz stanu „osobiście nie sądzi, by Ojciec św. mógł obecnie powiedzieć coś więcej ponad to, co powiedział w przemówieniu wigilijnym”.	38
19	20 stycznia, notatka radcy ambasady w Londynie Zastępca podsekretarza stanu w MSZ Wielkiej Brytanii „zapewnił mnie raz jeszcze, że rozmowy moskiewskie miały charakter czysto informacyjny i że rząd angielski nie powziął żadnych, nawet ustnych, zobowiązań”.	39
20	21 stycznia, okólnik kierownika MSZ „Głównym novum” deklaracji państw alianckich „jest wprowadzenie jako trwałego elementu przyszłego prawa międzynarodowej odpowiedzialności wykonawcy za spełnienie rozkazu sprzecznego z prawem”.	41
21	21 stycznia, telegram szyfrowy posła w Madrycie Decyzja MSZ Hiszpanii w sprawie „zamknięcia z dniem dzisiejszym biur Poselstwa Polskiego i Konsulatu”.	42
22	21 stycznia, raport ambasadora w Waszyngtonie Sytuacja Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego: „Zagadnienie jest ważne wobec faktu, że znaczna liczba obywateli polskich wyznania prawosławnego znajduje się obecnie w Rosji, z tego wielu w wojsku polskim”.	43

LISTA DOKUMENTÓW

23	22 stycznia, notatka sekretarza generalnego Chargé d'affaires poselstwa Norwegii „prosił ponownie o jak najbardziej dyskretne traktowanie jego démarche” dotyczącej ewentualności radzieckiej ofensywy na froncie fińskim i wkroczenia wojsk polskich do Norwegii.	44
24	22 stycznia, notatka kierownika MSZ Tezy do rozmowy premiera z prezydentem Czechosłowacji na temat relacji dwustronnych i sytuacji międzynarodowej: „Jak zwykle polski Sen o Potędze i czechosłowacki burżuazyjny realizm nie używają tego samego języka”.	45
25	23 stycznia, telegram szyfrowy kierownika MSZ do ambasadora w Waszyngtonie Wobec braku rezultatów działań ambasadora w Kujbyszewie w sprawie zwolnienia polityków ukraińskich z radzieckich więzień pożądane uzyskanie interwencji Departamentu Stanu.	48
26	23 stycznia, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Bernie Konieczność poprawy organizacji pomocy dla ludności w okupowanej Polsce i wykorzystania MCK.	49
27	23 stycznia, nota ambasadora przy Stolicy Apostolskiej do kardynała sekretarza stanu Ofiarami zbrodni niemieckich na Wschodzie przede wszystkim osoby chore na tyfus i jeńcy z Armii Czerwonej (w tym obywatele polscy wcieleni do wojska w czasie okupacji).	50
28	[po 23 stycznia], notatka kierownika MSZ Ambasador ZSRR w rozmowie z premierem „oświadczył, iż z polecenia swego rządu przyszedł zgłosić zastrzeżenie przeciw wywiadowi udzielonemu przez Ministra Raczyńskiego pismu «Sunday Times»”.	51
29	24 stycznia, telegram szyfrowy premiera do ambasadora w Kujbyszewie Pogłoski o niemieckich rokowaniach z b. premierem RP Leonem Koźłowskim w sprawie utworzenia proniemieckiego rządu polskiego.	52
30	[przed 25 stycznia], notatka Działu Narodowości MID „Sytuacja na terenach ukraińskich okupowanych przez Niemców zdaje się dojrzewać do wszczęcia z naszej strony rozmów z Ukraińcami”.	53
31	25 stycznia, telegram szyfrowy ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Doniesienia o wzmóżonej propagandzie komunistycznej w okupowanej Polsce.	56

LISTA DOKUMENTÓW

32	26 stycznia, niepodpisana notatka Kwestia polskich granic w rokowaniach brytyjsko-radzieckich głównym tematem rozmowy premiera z b. ambasadorem Wiel- kiej Brytanii w Moskwie.	57
33	26 stycznia, notatka kierownika MSZ „W dniu dzisiejszym odwiedziłem Ministra Edena w Foreign Office celem zapoznania go z stanowiskiem zajęтым ostatnio przez rząd sowiecki wobec rządu polskiego w przedmiocie spraw bałtyckich, a także granic polsko-rosyjskich”.	60
34	27 stycznia, telegram szyfrowy kierownika MSZ do ambasadora w Kujbyszewie Odpowiedź na notę Ludowego Komisariatu Spraw Zagranicznych: „Rząd Polski pragnie stwierdzić, iż całość terytorialna Rzeczypospolitej i ciągłość legalna jej władz stanowi podsta- wę, na której prowadzi i prowadzić musi wszelkie rozmowy międzynarodowe”.	62
35	27 stycznia, notatka chargé d'affaires ambasady na Francję „Celem naszej akcji w stosunku do Wolnej Francji jest utrzyma- nie kontaktu i dobrych stosunków z tą grupą Francuzów, którzy pozostali pod znakiem sojuszu”.	63
36	28 stycznia, telegram szyfrowy kierownika MSZ do konsula generalnego w Bombaju i ambasadora w Kujbyszewie Informacja z MSZ Wielkiej Brytanii o zgodzie rządu Indii na przyjęcie 500 dzieci polskich po ewakuacji z ZSRR.	67
37	28 stycznia, nota kierownika MSZ do ambasadora Związku Radzieckiego Konieczne podjęcie przez rząd ZSRR zdecydowanych działań zmierzących do odszukania i uwolnienia zaginionych oficerów polskich.	68
38	28 stycznia, pismo tymczasowego kierownika MPIOS do kierownika MSZ „Ogłoszona w prasie decyzja Rządu Brytyjskiego przepuszcze- nia przez blokadę transportu żywności do Grecji, i to bez uzy- skania pewności, iż żywność ta nie dostanie się do rąk Niemców, stwarza nową sytuację, wobec której Rząd Polski musi zająć stanowisko”.	70
39	[po 28 stycznia], notatka Józefa Hieronima Retingera Radzieckie żądania w sprawie granic głównym tematem rozmo- wy premiera z ministrami pracy i służby narodowej oraz wojny ekonomicznej Wielkiej Brytanii.	71

LISTA DOKUMENTÓW

40	[przed 29 stycznia], odpowiedź premiera na aide-mémoire rządu ZSRR Wyjaśnienia w sprawie wywiadu kierownika MSZ w „The Sunday Times”. Propozycja czasowego zawieszenia dyskusji o sprawach spornych w stosunkach polsko-radzieckich.	73
41	29 stycznia, pismo MSZ do premiera Telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie do konsulatu w Montrealu z informacją na temat losów Wiktora Altera i Henryka Erlicha: „Władze sowieckie wiedzą, że obydwoj są przedmiotem szczególnej troski Ambasady, nie przypuszczam więc, aby mogła ich spotkać jakaś szczególniejsza przykrość”.	75
42	29 stycznia, telegram szyfrowy kierownika MSZ do chargé d'affaires poselstwa w Bernie Brak zastrzeżeń rządu w sprawie projektu deklaracji polsko-litewskiej.	76
43	30 stycznia, list premiera do prezydenta USA Informacje w sprawie wizyty kierownika MSZ w Stanach Zjednoczonych i wyjaśnienia dotyczące stosunków Polski ze Związkiem Radzieckim; plany wizyty premiera w USA.	79
44	31 stycznia, pismo ministra skarbu do premiera Konieczne uzyskanie „zgody na zwolnienie naszego złota w kwocie około 2.000.000 dolarów USA, które stanowi zabezpieczenie wobec Rządu Kanady pokrycia polskich wydatków wojskowych”.	80
45	1 lutego, sprawozdanie adiutanta naczelnego wodza Przegląd sytuacji międzynarodowej i sprawy bieżące w stosunkach dwustronnych tematem czterogodzinnej rozmowy premierów Polski i Wielkiej Brytanii.	82
46	1 lutego, pismo delegata rządu na kraj do premiera Pogarszająca się sytuacja w okupowanej Polsce: „Ostatnie miesiące przyniosły dalsze, bardzo ciężkie zaostrzenie terroru ze strony Gestapo”.	88
47	1 lutego, pismo delegata rządu na kraj do premiera „Żywy niepokój kierowniczych sfer politycznych kraju oraz jego patriotycznej opinii” wywołany wizytą b. posła w Berlinie u generalnego gubernatora okupowanych obszarów Polski.	90
48	2 lutego, memorandum Sztabu Armii Polskiej w ZSRR dla NKWD Brak informacji o losach więźniów obozów w Kozielsku, Ostasz-kowie i Starobielsku.	92

LISTA DOKUMENTÓW

49	2 lutego [?], raport przedstawiciela rządu w Vichy (fragment) W działaniach władz francuskich zauważalne „pewne zainteresowanie dla spraw polskich”, jednakże „jest ono jeszcze bardzo słabe i jak dotychczas ogranicza się do poszukiwania informacji”.	95
50	4 lutego, telegram szyfrowy kierownika MSZ do chargé d'affaires poselstwa w Bernie Konieczna intensyfikacja działań w sprawie uzyskania pomocy medycznej dla ludności w okupowanej Polsce w związku z nasilającą się epidemią tyfusu.	98
51	4 lutego, telegram szyfrowy kierownika MSZ (z Lizbony) Wizyta w Portugalii okazją do wyrażenia nadziei, że „władze portugalskie będą nadal okazywać sympatię naszym obywatelom”, zwłaszcza w sprawie „wiz przyjazdowych”.	99
52	4 lutego, niepodpisana notatka Rozmowę premiera z prezydentem Czechosłowacji „rozpoczął Generał SIKORSKI, stwierdzając, iż od dłuższego czasu już nosił się z myślą podjęcia inicjatywy ściślejszego sprecyzowania wzajemnych stosunków 8 państw sprzymierzonych Europy Środkowej i Środkowo-Wschodniej, których rządy znajdują się w chwili obecnej w Londynie”.	100
53	6 lutego, pismo premiera do ambasadora ZSRR Przekazanie informacji wywiadowczych wraz z wiadomością o zaocznym skazaniu b. premiera RP Leona Kozłowskiego na karę śmierci.	104
54	6 lutego, notatka sekretarza generalnego „Zarówno Sir Cecil Dormer, jak i p. Strang oświadczyli mi z naciskiem, że uważają wyjazd Posła Szumlakowskiego z Madrytu w sytuacji obecnej za równoznaczny z likwidacją Poselstwa Polskiego”.	105
55	7 lutego, raport posła w Madrycie Sytuacja obozu Miranda de Ebro: „problemem najbardziej bolesnym jest kwestja zwolnienia choćby pewnej ilości internowanych Polaków”.	106
56	7 lutego, okólnik sekretarza generalnego Przekształcenie Biur Polskich w Biura Administracji Polaków we Francji „o charakterze organów francuskich, zależnych od francuskiego M.S.Z.”.	109

LISTA DOKUMENTÓW

57	10 lutego, niepodpisana notatka Konieczne pilne uruchomienie „regularnego przedstawicielstwa dyplomatycznego Polski, obliczonego nie tylko na działalność natychmiastową i bieżącą, ale na założenie podwalin rzetelnego i użytecznego stosunku polsko-chińskiego po wojnie”.	110
58	11 lutego, telegram sekretarza generalnego do ambasadora w Kujbyszewie Brytyjsko-radzieckie negocjacje w sprawie ewakuacji Armii Polskiej w ZSRR na Bliski Wschód.	112
59	14 lutego, list referenta politycznego w Gabinetie Naczelnego Wodza do szefa Gabinetu „W deklaracji, którą Rząd ma złożyć w dniu otwarcia Nowej Rady Narodowej, zauważyłem – w związku z tłumaczeniem tekstu na język angielski – kilka punktów, co do których mam wątpliwości”.	114
60	15 lutego, pismo premiera i naczelnego wodza do Kazimierza Sosnkowskiego Propozycja objęcia stanowiska delegata rządu w Chinach.	117
61	16 lutego, raport ambasadora w Kujbyszewie Zagadnienie przebywających w ZSRR obywateli RP niepolskiej narodowości „nabrało w ciągu stycznia i pierwszej połowy lutego szczególnej wagi i uległo zaognieniu”.	120
62	16 lutego, pismo konsula generalnego w Nowym Jorku do prezesa Zagranicznej Reprezentacji Bundu w Polsce Potrzeba uzyskania od Szmula Zygielbojma oświadczenia o gotowości złożenia mandatu członka Rady Narodowej na rzecz Henryka Erlicha.	125
63	18 lutego, notatka zastępcy sekretarza generalnego Brak precyzyjnych danych w sprawie brytyjskich poglądów na temat koncepcji przyszłości gospodarczej Europy Środkowej i Wschodniej.	126
64	18 lutego, tezy do rozmowy Sytuacja międzynarodowa i polityka zagraniczna RP tematami planowanej rozmowy kierownika MSZ z prezydentem USA.	127
65	20 lutego, instrukcja okólna sekretarza generalnego Wytyczne w sprawie działań polskich placówek dyplomatycznych w krajach Ameryki Łacińskiej: „Na pierwszym miejscu należy postawić rozbudowę kontaktów z kołami politycznymi i społeczeństwem kraju urzędowania”.	130
66	20 lutego, niepodpisana notatka W ocenie ambasadora ZSRR w Waszyngtonie przedstawionej w rozmowie z kierownikiem MSZ konieczne pilne utworzenie frontu w zachodniej Europie.	137

LISTA DOKUMENTÓW

67	20 lutego, raport b. chargé d'affaires poselstwa w Helsinkach Ewakuacja placówki: „Wobec tego, że żadne z państw neutralnych nie przejęło opieki w Finlandii nad pozostałymi obywatelami polskimi i interesami, po porozumieniu się z fińskim Ministerstwem Spraw Zagranicznych powierzyłem tę opiekę prof. Jalo Kalima, Prezesowi Polsko-Fińskiego Towarzystwa”.	137
68	24 lutego, niepodpisana notatka Radzieckie żądania terytorialne głównym tematem rozmowy kierownika MSZ z zastępcą sekretarza stanu USA.	141
69	24 lutego, niepodpisana notatka Koncyliacyjny charakter rozmowy kierownika MSZ z b. ministrem spraw zagranicznych Estonii i z posłem Łotwy w USA.	143
70	25 lutego, notatka kierownika MSZ Spotkanie z prezydentem USA, który „rozpoczął rozmowę [...] od sprecyzowania swego stanowiska wobec roszczeń sowieckich do państw bałtyckich”.	144
71	25 lutego, notatka Klemensa Jędrzejewskiego Pozytywna ocena działań biskupa Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego i rekomendacja udzielenia mu finansowego wsparcia.	146
72	[przed 26 lutego], memorandum Polish Research Centre Krytyczna ocena koncepcji wyznaczenia powojennej polskiej granicy wschodniej w oparciu o linię Curzona.	150
73	26 lutego, telegram szyfrowy sekretarza generalnego do desygnowanego chargé d'affaires poselstwa w Bagdadzie (do Kairu) „Zorganizowanie sprawnego i szybkiego przewozu artykułów pomocy dla Polaków w Rosji z terenów Bliskiego Wschodu” głównym zadaniem nowo powołanej placówki.	162
74	27 lutego [?], telegram szyfrowy sekretarza generalnego do posła w Teheranie i konsula generalnego w Jerozolimie Konieczne przeciwdziałanie rozpowszechnianiu antyradzieckich opinii przez osoby ewakuowane z ZSRR.	164
75	27 lutego, pismo radcy handlowego ambasady w Londynie do MSZ Wskazane przyłączenie się rządu polskiego do porozumienia między rządami Wielkiej Brytanii i USA w sprawie wzajemnej pomocy.	165

LISTA DOKUMENTÓW

76	28 lutego, telegram szyfrowy sekretarza generalnego do ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Zagrożenie ze strony Niemców dla Polaków w obozie Miranda de Ebro: „Zdaniem Ambasadora brytyjskiego w Madrycie jedynie osobista interwencja Papieża u gen. Franco może zapobiec wydaniu internowanych”.	166
77	28 lutego, telegram szyfrowy premiera do ambasadora w Waszyngtonie Konieczne przełamanie bierności Rady Polonii Amerykańskiej i intensyfikacja jej działań.	168
78	3 marca, niepodpisana notatka Minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii w czasie rozmowy z premierem „był bardzo przygnębiony wiadomościami o stratach poniesionych przez floty alianckie na Dalekim Wschodzie oraz ostatnimi rozmowami z Amb. Maiskim”.	169
79	4 marca, telegram szyfrowy ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Eksterminacja ludności żydowskiej we wschodniej Polsce: „Ilość wymordowanych idzie podobno w tysiące”.	170
80	4 marca, notatka kierownika MSZ Rozmowa z b. ministrem skarbu i b. ministrem przemysłu i handlu: „Uwagi [...] przyjąłem milcząco nie podejmując dyskusji”.	171
81	4 marca, niepodpisana notatka „Korzystając z paru dni wolnych przed powrotem do Londynu, Minister Raczyński udał się do Kanady, gdzie spędził dn. 1 i 2-go marca 1942 r.”.	172
82	4 marca, notatka kierownika referatu w Dziale Ogólnym i Konsularnym W czasie posiedzenia międzyresortowej komisji dotyczącego żołnierzy z armii niemieckiej pochodzących z terenów Polski wziętych do niewoli przez aliantów „postanowiono spowodować wydzielenie wszystkich interesujących nas jeńców jako oddzielnej grupy celem indywidualnego, bardzo skrupulatnego zbadania przez przedstawicieli naszych władz wojskowych zorganizowanych dokładnie w sprawach narodowościowych”.	175
83	5 marca, telegram szyfrowy sekretarza generalnego do ambasady w Waszyngtonie Uchylenie ustawy o pozbawianiu obywatelstwa „jest wyrazem ostatecznego stanowiska Rządu”; brak zgody na „wydanie nowego dekretu, uchylającego orzeczenia wydane na podstawie ustawy z 1938”.	177

LISTA DOKUMENTÓW

84	5 marca, notatka posła przy rządzie czechosłowackim na uchodźstwie W czasie rozmowy prezydent Czechosłowacji „kilkakrotnie z naciskiem podkreślał, że nigdy nie zgodzi się na mieszanie się Rosji do spraw wewnętrznych polsko-czechosłowackich”.	178
85	7 marca, telegram szyfrowy kierownika MSZ (z Waszyngtonu) do premiera Zdaniem podsekretarza stanu USA „potrzeby bezpieczeństwa Rosji winny być rozpatrywane po wojnie jako postulat zasadniczy”.	180
86	7 marca, niepodpisana notatka Rozmowa kierownika MSZ z doradcą prezydenta USA „dotyczyła nacisków sowieckich na mocarstwa anglo-saskie i dalszego stanowiska Związku Sowieckiego w tej wojnie”.	181
87	8 marca, telegram szyfrowy ambasadora w Ankarze Pracownicy placówki radzieckiej głównymi podejrzanymi w śledztwie w sprawie zamachu na ambasadora Niemiec.	182
88	9 marca, depeza szyfrowa dowódcy Armii Polskiej w ZSRR do naczelnego wodza Decyzja premiera ZSRR w sprawie wprowadzenia z dniem 20 marca ograniczeń w zaopatrzeniu Armii Polskiej: „Po tej dacie trzeba będzie zmniejszyć liczbę porcji dla polskiej armii co najmniej do 30.000”.	183
89	9 marca, list premiera do ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Sugestie i spostrzeżenia w sprawie sposobu prowadzenia wojny i stanowiska aliantów zachodnich wobec ZSRR; wyrażenie przekonania o zwycięstwie ZSRR w wojnie z Niemcami.	184
90	11 marca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie do premiera Konieczne wzięcie pod uwagę negatywnych aspektów polityki radzieckiej przez „państwa, które pragną związać się na przyszłość politycznie z ZSRR”.	190
91	11 marca, raport konsula generalnego w Ottawie Sprawy ukraińskie i stosunek Polski do Stolicy Apostolskiej głównymi tematami rozmowy z podsekretarzem stanu w MSZ Kanady.	191
92	11 marca, raport kierownika konsulatu generalnego w Dublinie Działania zmierzające do wykorzystania pomocowych funduszy watykańskich i zwiększenia liczby polskich uchodźców w Irlandii.	194
93	[po 11 marca], notatka adiutanta naczelnego wodza Rozmowa premierów Polski i Wielkiej Brytanii na temat wydarzeń wojennych i bieżących relacji międzynarodowych.	195

LISTA DOKUMENTÓW

94	12 marca, telegram szyfrowy posła w Lizbonie Zgoda władz portugalskich na przyznanie 20 wiz tranzytowych.	202
95	12 marca, telegram szyfrowy sekretarza generalnego do konsulatu w Kapsztadzie Konieczne uzyskanie zgody na ewakuację dzieci z ZSRR do Związku Południowej Afryki.	203
96	12 marca, niepodpisana notatka W czasie rozmowy kierownika MSZ z ambasadorem Wielkiej Brytanii w Waszyngtonie „Lord Halifax (w formie nie polemicz- nej) przytoczył argumenty użyte w Londynie dla uzasadnienia ustępliwości wobec Moskwy”.	204
97	13 marca, depesza szyfrowa ambasadora w Kujbyszewie do premiera Tragiczna sytuacja w oblężonym Leningradzie: „Ludzie umierają tam z głodu tysiącami”.	205
98	13 marca, niepodpisana notatka Radzieckie żądania terytorialne głównym tematem rozmo- wy kierownika MSZ z ambasadorem USA w Londynie: „Co do Polski, to Stalin rości pretensje do terytoriów tylko po linię Curzona”.	206
99	15 marca, telegram szyfrowy sekretarza generalnego do ambasadora w Kujbyszewie Odpowiedź ZSRR na notę w sprawie przetrzymywania polskich obywateli w radzieckich obozach: „Bogomołow pisze [...], że oświadczenie zawarte w naszej nocie, że oficerowie polscy nie zostali dotychczas zwolnieni [...], jest bez podstawy i oparte na informacjach niepewnych”.	209
100	17 marca, telegram szyfrowy premiera do poselstw w Teheranie i Kairze Wyjazd biskupa połowego do ZSRR „jest obecnie niewskazany, gdyż mógłby w obecnej trudnej sytuacji uniemożliwić mu speł- nienie misji i narazić na szkany osobiste”.	210
101	[po 18 marca], notatka szefa sztabu Armii Polskiej w ZSRR Brak możliwości zapewnienia aprowizacji dla polskich żołnierzy i zgoda na ich ewakuację na Bliski Wschód głównymi tematami rozmowy dowódcy Armii z premierem Związku Radzieckiego.	211
102	19 marca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Wyrażenie zgody na przyjęcie pomocy Watykanu dla 200 dzieci polskich ewakuowanych z ZSRR „byłoby niepożądaną manife- stacją polityczną”.	221

LISTA DOKUMENTÓW

103	20 marca, telegram szyfrowy ambasadora w Ankarze Przekonanie o lojalności polityki tureckiej wobec państw alianckich i zbieżności stanowiska tureckiego z polskim.	222
104	20 marca, telegram szyfrowy tymczasowego kierownika MSZ do ambasadora przy Stolicy Apostolskiej „Tutejszy Delegat Apostolski zawiadomił pisemnie, że Papież dowiedziawszy się «z przykrością» o zamiarze powierzenia 200 dzieci polskich z Rosji instytucji anglikańskiej w Persji, przekazał 12.000 dolarów Delegatowi Apostolskiemu w Teheranie jako koszt utrzymania tych dzieci na 6 miesięcy w instytucji katolickiej”.	223
105	20 marca, list premiera do wicepremiera Konieczne ograniczenie krytycznych wystąpień publicznych na temat polityki radzieckiej.	224
106	20 marca, notatka sekretarza generalnego polsko-czechosłowackiego Komitetu Koordynacyjnego Sekretarz stanu w MSZ Czechosłowacji „zwrócił moją uwagę na pewien zastój w stosunkach polsko-czechosłowackich”.	225
107	20 marca, notatka tymczasowego kierownika MSZ Krytyczna opinia radcy ambasady Wielkiej Brytanii wobec rezolucji Rady Narodowej w sprawie Litwy; obawy o negatywny wpływ na możliwość ewakuacji Armii Polskiej z ZSRR na Bliski Wschód.	227
108	21 marca, depesza ambasadora w Kujbyszewie do premiera (do Waszyngtonu) i do MSZ Negatywne polityczne implikacje ewakuacji Armii Polskiej z ZSRR: „Drogą nacisku żywnościowego Stalin jednostronnie zmienił to, co w dziedzinie współpracy wojskowej ustalone zostało z Panem Premierem podczas rozmów moskiewskich”.	229
109	23 marca, depesza szefa Sztabu Naczelnego Wodza do kierownika MSZ Prośba „o jak najbardziej gorącą, niezwłoczną, interwencję w Foreign Office, by zwróciło się do brytyjskich czynników wojskowych” w sprawie przeprowadzenia bombardowań odwetowych.	230
110	23 marca, pismo attaché delegacji przy Lidze Narodów do dyrektora politycznego MSZ Zgoda władz szwajcarskich na udzielenie schronienia ewakuowanym dzieciom polskim uzależniona od stanowiska Niemiec.	231
111	[po 24 marca], niepodpisana notatka Sytuacja wojenna i bieżące relacje międzynarodowe tematem rozmowy premiera z prezydentem USA, który m.in. „prosił Generała o ocenę sytuacji wojskowej na froncie rosyjskim”.	233

LISTA DOKUMENTÓW

112	25 marca, telegram szyfrowy premiera (z Waszyngtonu) do ambasadora w Kujbyszewie	238
	W związku z rozmową dowódcy Armii Polskiej w ZSRR z premierem Związku Radzieckiego „wyrażam w imieniu Rządu Panu Ambasadorowi jako naszemu przedstawicielowi przy Rządzie Sowieckim jak najpełniejsze zaufanie”.	
113	25 marca, telegram szyfrowy tymczasowego kierownika MSZ do kierownika MSZ (do Waszyngtonu)	240
	„Wczoraj Kulski był wezwany do Cadogana, który z polecenia Edena zwrócił uwagę na szkodliwość niektórych polskich wystąpień”.	
114	26 marca, niepodpisana notatka (z załącznikiem)	241
	Oświadczenie złożone z polecenia prezydenta USA w czasie rozmowy podsekretarza stanu USA z premierem: „Rząd Amerykański nie zaciągnie żadnych zobowiązań sekretnych w czasie trwania wojny na temat powojennych rozstrzygnięć”. Konieczność podjęcia natychmiastowej akcji powstrzymującej falę niemieckich zbrodni w Polsce.	
115	27 marca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie	247
	Konieczne zwrócenie się do władz brytyjskich o pomoc w relokacji i zaopatrzeniu osób cywilnych ewakuowanych wraz z Armią Polską z ZSRR.	
116	27 marca, memorandum chargé d'affaires ambasady w Londynie dla ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii	248
	Zapewnienie o prowadzeniu przez Polskę polityki przyjaznej wobec ZSRR z jednoczesnym podkreśleniem konieczności obrony polskich interesów terytorialnych.	
117	27 marca, notatka tymczasowego kierownika MSZ	254
	Potrzeba powołania międzyresortowej komisji do spraw radzieckich.	
118	[po 27 marca], uchwała Komitetu Politycznego Ministrów i Komitetu dla Spraw Kraju	255
	Tezy w sprawach ukraińskich: „Rząd [...] stał i stoi na stanowisku [...] zapewnienia ludności ukraińskiej w Państwie Polskim pełnego prawnego i faktycznego równouprawnienia w dziedzinie politycznej, kulturalnej, językowej, gospodarczej i społecznej”.	
119	30 marca, pismo ambasadora w Waszyngtonie do ministra spraw zagranicznych Kuby	257
	Bolesław Wieniawa-Długoszowski kandydatem na stanowisko posła w Hawanie.	

LISTA DOKUMENTÓW

120	30 marca, pismo ambasadora w Kujbyszewie do zastępcy przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych (z załącznikiem) „Mam zaszczyt przesłać w załączeniu 23 zdjęcia obrazujące traktowanie jeńców rosyjskich przez niemieckie władze [...] na terenie okupowanej Rzeczypospolitej Polskiej”.	258
121	30 marca, instrukcja premiera dla konsulów w USA Ograniczenia w działalności konsulów dotyczącej spraw bałtyckich: „Poszczególni Konsulowie nie mogą [...] podejmować żadnych inicjatyw bez uprzedniego porozumienia się z Ambasadą i otrzymania jej aprobaty”.	260
122	[po 30 marca], sprawozdanie kierownika MSZ Rozmowa premiera z ambasadorem ZSRR w Waszyngtonie: „Litwinów kilkakrotnie wysłuchać musiał niedogodnych dla Sowietów słów prawdy. Generał wypowiedział się za przyjaznym stosunkiem do Rosji, warunkowanym jednak uszanowaniem przez nią naszych praw i naszego terytorium”.	261
123	31 marca, notatka kierownika referatu wschodniego Rozmowa z radcą ambasady ZSRR na tematy wojskowe i polityczne.	263
124	1 kwietnia, depesza szyfrowa naczelnego wodza (z Waszyngtonu) do premiera Wielkiej Brytanii Zgoda na koncentrację głównych sił polskich ewakuowanych z ZSRR na Bliskim Wschodzie i wniosek o uzupełnienie jednostek w Wielkiej Brytanii.	266
125	1 kwietnia, pismo tymczasowego kierownika MSZ do ministra spraw wewnętrznych „Zdaniem Ministerstwa Spraw Zagranicznych wszelkie kontakty z Japończykami wobec stanu wojny między Polską i Japonią są niesłychanie delikatnej natury, a dekonspiracja ich przed Anglikami lub Amerykanami mogłaby nas narazić na poważne kłopoty”.	267
126	3 kwietnia, notatka tymczasowego kierownika MSZ Obawy ambasadora Wielkiej Brytanii dotyczące „rozwijania propagandy na rzecz państwa żydowskiego w Palestynie” w związku z ewakuacją Armii Polskiej na Bliski Wschód. „Następnie rozmowa zesłała na sprawy sowieckie”.	268
127	7 kwietnia, depesza ambasadora w Kujbyszewie Pogorszenie położenia obywateli polskich w ZSRR: „Od połowy marca sytuacja na odcinku wojskowym i obywatelstwa zaostrza się”.	270

LISTA DOKUMENTÓW

128	8 kwietnia, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Krytyczna ocena przebiegu kongresu wszechsłowiańskiego w Moskwie.	271
129	8 kwietnia, notatka radcy ambasady w Londynie Kwestia zapewnienia opieki nad interesami polskimi w Hiszpanii tematem rozmowy z zastępcą dyrektora Departamentu Centralnego MSZ Wielkiej Brytanii.	272
130	8 kwietnia, informacja ambasadora w Waszyngtonie Wykonanie instrukcji premiera w sprawie „traktowania mniejszości przez Sowiety” i w kwestii udzielenia Polsce kredytu przez USA.	273
131	8 kwietnia, list radcy poselstwa w Lizbonie do kierownika MSZ Konieczne uzyskanie zgody Wielkiej Brytanii na zwiększenie pomocy żywnościowej dla jeńców wojennych i dla ludności w okupowanej Polsce.	276
132	9 kwietnia, pismo MSZ do premiera Parafraza telegramu szyfrowego ambasadora w Kujbyszewie w sprawie narastającego problemu ewakuacji osób cywilnych z ZSRR.	278
133	9 kwietnia, raport posła w Ottawie Kwestia utworzenia poselstwa „stała się formalnie faktem dokonanym w piątek 27-go marca r.b.”	279
134	9 kwietnia, oświadczenie premiera dla premiera ZSRR Ewakuacja żołnierzy polskich ze Związku Radzieckiego na Bliższy Wschód istotnym elementem aktualnej sytuacji wojennej; konieczne podjęcie działań ofensywnych i utworzenie drugiego frontu.	280
135	9 kwietnia, notatka adiutanta naczelnego wodza Minister informacji Wielkiej Brytanii „nie sądzi, by w obecnej fazie było możliwe porozumienie Niemiec z Rosją, jednakże stwierdza, że ustanie wojennego wysiłku sowieckiego byłoby równoznaczne z katastrofą ogólnoświatową”.	281
136	10 kwietnia, depecha szyfrowa ambasadora w Kujbyszewie do premiera Ocena działań dowódcy Armii Polskiej w ZSRR: „Do rozmowy z Andersem nadawałoby się roztrząśnienie pytania, czy miał prawo w rozmowie ze Stalinem bez odniesienia się do Generała i jego decyzji przyjąć do wiadomości i wykonania redukcję wojska polskiego”.	284

LISTA DOKUMENTÓW

137	10 kwietnia, niepodpisana notatka Rozmowa kierownika MSZ z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii: „Gabinet Brytyjski powziął decyzję o prowadzeniu rozmów z Rosją. [...] Nie będą one dotyczyć bezpośrednich interesów polskich”.	286
138	13 kwietnia, memorandum premiera dla premiera Wielkiej Brytanii Konieczność utworzenia drugiego frontu wobec planowanej kolejnej ofensywy niemieckiej przeciw ZSRR. Potrzeba zorganizowania wspólnego sztabu wszystkich państw okupowanych przez Niemcy.	289
139	13 kwietnia, aide-mémoire rządu polskiego dla rządu ZSRR Niezadowolająca sytuacja w zakresie opieki nad obywatelami polskimi w Związku Radzieckim.	292
140	14 kwietnia, notatka rady kanonicznego ambasady przy Stolicy Apostolskiej Konieczne zorganizowanie pomocy dla arcybiskupa metropolity wileńskiego oraz interwencja w sprawie arcybiskupa tytularnego i pomocniczego wileńskiego.	295
141	[po 14 kwietnia], notatka kierownika referatu wschodniego Brak jednoznacznych deklaracji ze strony rady ambasady Związku Radzieckiego w sprawie rekrutacji Polaków do Armii Polskiej w ZSRR i ich ewakuacji na Bliski Wschód.	296
142	16 kwietnia, notatka kierownika MSZ Układ brytyjsko-radziecki głównym tematem rozmowy premiera z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii: „Ze strony angielskiej wywody były nacechowane rezerwą przy formie uprzejmej i widocznej decyzji cierpliwego, ale biernego raczej słuchania polskich krytyk i postulatów”.	298
143	16 kwietnia, list premiera do ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Przypomnienie polskiego stanowiska w sprawie projektowanych postanowień układu brytyjsko-radzieckiego.	300
144	16 kwietnia, list ministra skarbu, przemysłu i handlu do kanclerza skarbu Wielkiej Brytanii Odnowienie brytyjskiego kredytu gotówkowego przeznaczonego na cele cywilne.	302
145	16 kwietnia, pismo konsula generalnego w Bejrucie Zastrzeżenia w sprawie uznania niepodległości Libanu i Syrii: „zastosowanie jakiegokolwiek formy uznania de facto nie może tu mieć miejsca”.	303

LISTA DOKUMENTÓW

146	17 kwietnia, niepodpisana notatka Stan negocjacji brytyjsko-radzieckich i kwestia amerykańskich dostaw do ZSRR głównymi tematami rozmowy premiera ze współpracownikiem prezydenta USA.	305
147	20 kwietnia, telegram szyfrowy kierownika MSZ do ambasadora w Kujbyszewie Brytyjskie żądania wyjaśnień w sprawie rozmów na temat ewakuacji ludności cywilnej z ZSRR na Bliski Wschód.	306
148	20 kwietnia, raport ambasadora w Waszyngtonie Rokowania brytyjsko-radzieckie tematem rozmowy z podsekretarzem stanu USA: „Zarówno Prezydent, jak i Rząd Stanów Zjednoczonych są zdania, że Rząd Brytyjski wszedł na niebezpieczną drogę, i [...] użyto nietylko perswazji, ale silnego nacisku, aby do tego nie dopuścić”.	307
149	20 kwietnia, raport konsula generalnego w Chicago do ambasadora w Waszyngtonie Sukces działań zmierzających do powstrzymania środowisk polonijnych od udziału w obradach Kongresu Słowian Amerykańskich w Pittsburghu.	312
150	23 kwietnia, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Negatywna ocena listu arcybiskupa metropolity lwowskiego i halickiego do biskupów prawosławnych Ukrainy.	314
151	24 kwietnia, telegram szyfrowy kierownika MSZ do chargé d'affaires poselstwa w Bernie Instrukcja w sprawie rozmów polsko-litewskich: „w związku z toczącymi się rokowaniami anglo-sowieckimi jest już ostatnia chwila, aby posłowie litewscy zadeklarowali rządowi, przy których są lub byli akredytowani, swą wolę należenia do planowanego związku państw Europy środkowo-wschodniej”.	317
152	24 kwietnia, list premiera do premiera Wielkiej Brytanii Konieczne pozostawienie na Bliskim Wschodzie trzonu polskich oddziałów ewakuowanych z ZSRR oraz uzupełnienie jednostek stacjonujących w Wielkiej Brytanii.	319
153	24 kwietnia, pismo MSZ do premiera Telegram szyfrowy ambasadora przy Stolicy Apostolskiej o trudnościach w organizowaniu pomocy finansowej dla biskupów polskich.	320

LISTA DOKUMENTÓW

154	[po 26 kwietnia], sprawozdanie kierownika MSZ W czasie rozmowy premierów Polski i Wielkiej Brytanii „rozwi- nęła się ostra dyskusja, w ciągu której strona angielska potwier- dziła, że roszczenia rosyjskie obejmują wszystkie trzy państwa bałtyckie, Besarabię i Bukowinę. Natomiast Cripps oświadczył, że poza tym żądania rosyjskie nie sięgają”.	321
155	27 kwietnia, niepodpisana notatka „Obecny stan stosunków polsko-czechosłowackich” tematem rozmowy kierownika MSZ z podsekretarzem stanu w MSZ Czechosłowacji: „Zarówno Ambasador Raczyński, jak i Minister Ripka byli zdania, że należy podtrzymać nadal dotychczasowe stanowisko obu rządów, by chwilowo nie dyskutować sprawy wspólnych granic i odłożyć ją na sam koniec rokowań”.	326
156	27 kwietnia, referat radcy prawnego Przygotowania do konferencji międzyministerialnej w sprawie odpowiedzialności Niemców za przestępstwa popełnione na ziemiach okupowanych: „Konwencje haskie niestety nie zawie- rają precyzyjnych przepisów, których należy spodziewać się od ustawy karnej”.	328
157	28 kwietnia, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie do premiera Sugestie do planowanych rozmów z dowódcą Armii Polskiej w ZSRR. Konieczność „zwalczania gorączki ewakuacyjnej oraz niepohamowanego gadulstwa antysowieckiego, tłumaczenia szkodliwości wystąpień antysemickich ze względu na sprawę granic, pogłębienia propagandy antyniemieckiej”.	331
158	28 kwietnia, pismo MSZ do premiera Parafraza telegramu szyfrowego chargé d'affaires poselstwa w Bernie w sprawie rozmów z politykami litewskimi i litewskiej prośby o wsparcie finansowe.	333
159	30 kwietnia, okólnik kierownika MSZ Ocena przemówienia kanclerza Niemiec: „Hitler usiłuje wy- musić terrorem od wyczerpanego wojną narodu dalsze wysiłki i [...] usuwa nawet pozory praworządności”.	334
160	30 kwietnia, list członka Rady Narodowej do premiera Prośba o szczególne zainteresowanie uwięzionymi w ZSRR dzia- łaczami Bundu.	335
161	4 maja, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Prośba „o jak najspieszniesze przestudiowanie zagadnienia wy- wiezienia z Rosji i rozmieszczenia na terytoriach brytyjskich w Azji i Afryce co najmniej 50.000 dzieci”.	337

LISTA DOKUMENTÓW

162	6 maja, notatka radcy ambasady w Londynie		338
		Zastępca podsekretarza stanu w MSZ Wielkiej Brytanii w rozmowie na temat układu brytyjsko-radzieckiego „stwierdził, że zobowiązania Wielkiej Brytanii w stosunku do Polski dotyczą tylko współpracy w czasie wojny i że wprawdzie jednym z celów wojennych Wielkiej Brytanii jest odbudowanie Polski, ale bez precyzowania, jakie i w jakich granicach”.	
163	7 maja, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie		339
		„Upowiedziałem dziś amb. Kerra, że w maju upływa lat dwa od tajemniczego zniknięcia 8 tys. oficerów”.	
164	7 maja, raport ambasadora w Waszyngtonie		340
		Bieżące wydarzenia międzynarodowe i sprawy bilateralne tematami rozmowy z podsekretarzem stanu USA: „Rząd Stanów Zjednoczonych gotów będzie ponownie poprzeć nas w Moskwie”.	
165	7 maja, notatka II sekretarza ambasady w Londynie		342
		„Z początkiem roku bieżącego stała się aktualną sprawa ewakuacji personelu polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych z Japonii i terenów okupowanych przez Japonję”.	
166	9 maja, telegram szyfrowy kierownika MSZ do posła w Sztokholmie		344
		Instrukcja w sprawie wyjaśnienia pogłosek o planach zawarcia niemiecko-radzieckiego pokoju separatystycznego.	
167	9 maja, pismo premiera do ministra spraw wewnętrznych		345
		Propozycja czasowego objęcia stanowiska ambasadora w Kujbyszewie.	
168	9 maja, notatka radcy ambasady w Londynie		346
		Brak możliwości utworzenia poselstwa w Kabulu.	
169	9 maja, okólnik sekretarza generalnego		347
		„Ministerstwo Spraw Zagranicznych prosi o zwrócenie bacznej uwagi na ewentualne przejawy działalności Żydowskiego Komitetu Antyfaszystowskiego, jak również innych podobnych ruchów uprawiających akcję pod egidą Sowietów”.	
170	11 maja, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Kairze		349
		Trudności w sprawie utworzenia placówki konsularnej w Erytrei.	
171	12 maja, pismo ambasadora w Waszyngtonie do konsula generalnego w Nowym Jorku		350
		Instrukcja w sprawie komitetu utworzonego przez obywateli gdańskich: „proszę odnosić się do niego w sposób przyjazny, wychodząc z założenia, że Rząd Polski, zgodnie z polskimi tradycjami i w wykonaniu swych zobowiązań, poczuwa się do opieki nad obywatelami Wolnego Miasta Gdańska”.	

LISTA DOKUMENTÓW

172	13 maja, telegram szyfrowy konsula generalnego w Pretorii (z Kapsztadu) Długo wyczekiwana zgoda władz Związku Południowej Afryki na przyjęcie polskich dzieci ewakuowanych z ZSRR.	351
173	14 maja, telegram szyfrowy ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Interwencja w Sekretariacie Stanu w sprawie uchylecia nakazu opuszczenia Rzymu przez Macieja Loreta.	352
174	16 maja, nota kierownika MSZ do ambasadora Związku Radzieckiego Negatywne skutki działań radzieckich spadochroniarzy zrzuconych na terytorium Polski.	353
175	17 maja, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Krytyczna ocena czasopisma „Nowe Widnokreği”, wydawanego w ZSRR przez polskie ugrupowania komunistyczne.	354
176	20 maja, telegram szyfrowy kierownika MSZ do ambasadora w Waszyngtonie Instrukcja w sprawie protestu przeciwko planowanemu spisowi ludności na terenach okupowanych przez Niemcy.	355
177	20 maja, raport ambasadora w Waszyngtonie Informacja o otwarciu Polskiego Instytutu Naukowego: „z uwagi na zakusy ze strony nieprzychylnych nam elementów wśród profesorów pochodzenia niemieckiego [...] koniecznym jest podkreślanie apolitycznego charakteru Instytutu”.	356
178	20 maja, memorandum ambasady w Londynie dla ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii W celu odbudowy powojennej wymiany handlowej konieczne modyfikacje w systemie gospodarczym państw Europy Środkowej, zmierzające do ich stopniowego uprzemysłowienia.	358
179	20 maja, opracowanie urzędnika Biura Prac Politycznych, Ekonomicznych i Prawnych Rozważania na temat możliwości przeciwdziałania narastającemu terrorowi niemieckiemu.	361
180	20 maja, wyciąg z listu radcy poselstwa w Lizbonie do sekretarza generalnego Zmiana sytuacji wewnętrznej w Hiszpanii: „Nastroje ogólne są coraz mniej proniemieckie”.	366
181	21 maja, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Nasilenie prześladowań w okupowanym kraju: „Ilość aresztowań, zesłań do Oświęcimia i egzekucji wzmoğła się w tym czasie ogromnie”.	367

LISTA DOKUMENTÓW

182	21 maja, raport chargé d'affaires poselstwa w Kairze Audience u króla Faruka: „Król zaznaczył, że przekonałem go o wielkości i potędze Stanów Zjednoczonych, lecz w dalszym ciągu jest pesymistą co do negatywnych wpływów rosyjskich po wojnie”.	370
183	21 maja, list posła w Teheranie do katolickiego biskupa armenńskiego w Isfahanie Prośba o udzielenie pomocy humanitarnej Polakom ewakuowanym z ZSRR do Iranu.	372
184	22 maja, notatka chargé d'affaires ambasady na Francję Sytuacja międzynarodowa i stosunki polsko-francuskie tematem rozmowy z przewodniczącym i z komisarzem ds. zagranicznych Francuskiego Komitetu Narodowego.	373
185	23 maja, telegram szyfrowy konsula generalnego w Bejrucie Potrzeba przeciwdziałania wzrostowi nastrojów antyrządowych wśród Polaków ewakuowanych z ZSRR.	376
186	23 maja, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Fiasko spotkania z kardynałem sekretarzem stanu w sprawie reakcji Watykanu na terror w okupowanej Polsce: „bolesne jest, że te metody nie zostały dotychczas w sposób wyraźny potępione przez Stolicę Apostolską, od której wszyscy oczekiwac musimy wypowiedzenia się na temat, co jest złe, a co dobre”.	377
187	23 maja, list ambasadora w Waszyngtonie do prezesa Rady Polonii Amerykańskiej Apel o współpracę przy jak najszybszej ewakuacji polskich dzieci z ZSRR.	380
188	24 maja, memorandum MSZ dla ambasadora Stanów Zjednoczonych Prośba o interwencję USA w Moskwie w sprawie zmiany polityki radzieckiej wobec Polaków przebywających w ZSRR.	382
189	26 maja, pismo radcy ambasady w Londynie do zastępcy podsekretarza stanu w MSZ Wielkiej Brytanii Potrzeba wprowadzenia zmian w sposobie funkcjonowania alianckich sądów wojskowych.	385
190	26 maja, list kierownika MSZ do premiera (z załącznikiem) Negocjacje w sprawie układu brytyjsko-radzieckiego: ministrowi spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii „odpowiedziałem, że z zadowoleniem konstatuje usunięcie z tekstu artykułów budzących z naszej strony poważne zastrzeżenia”.	387

LISTA DOKUMENTÓW

191	26 maja, notatka Działu Narodowości MID Brak konkretnych rezultatów wymiany listów między greckokatolickim arcybiskupem metropolitą lwowskim i halickim a prawosławnym arcybiskupem metropolitą lwowskim.	389
192	27 maja, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie „Od 10 dni odczuwamy silny nacisk władz sowieckich na aparat terenowy Ambasady, pochodzący najwyraźniej z jednolitej dyrektywy władz centralnych”.	391
193	27 maja, list premiera do ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Pozytywna ocena aktualnego stanu stosunków brytyjsko-radzieckich; konieczne wsparcie Wielkiej Brytanii w sprawie ewakuowania wojsk polskich z ZSRR.	392
194	27 maja, raport ambasadora w Waszyngtonie Memoriał złożony w Białym Domu przez delegację polonijną „jest utrzymany w tonie spokojnym. Daje on wyraz trosce o przyszłość Polski z powodu tendencji zaborczych Sowietów i choć nie wymienia ich wyraźnie, to jednak myśl przewodnia jest bez wątplenia skierowana przeciw Sowietom”.	394
195	27 maja, pismo wicepremiera do premiera Relacja z posiedzenia Komitetu Politycznego Ministrów poświęconego układowi brytyjsko-radzieckiemu i wzmoczonemu terrorowi w okupowanej Polsce.	397
196	30 maja, notatka posła przy rządzie jugosłowiańskim na uchodźstwie Minister spraw zagranicznych Jugosławii „z wielką uwagą obserwuje przebieg działań wojennych na Wschodzie. Nie wyklucza, że za 2–3 miesiące może nastąpić sytuacja, w której mogłoby powstać ponowne niebezpieczeństwo porozumienia się między Berlinem a Moskwą”.	399
197	1 czerwca, raport konsula generalnego w Sydney Konieczność przewyciężenia szeregu trudności zaistniałych w procesie uruchamiania placówki i prowadzenia działań w Australii.	401
198	2 czerwca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Stanowisko zastępcy ludowego komisarza spraw zagranicznych w sprawie opieki nad obywatelami polskimi w ZSRR „odmowne prócz bieżących drobiazów”.	407
199	2 czerwca, telegram szyfrowy konsula generalnego w Jerozolimie Wypowiedzi przedstawicieli środowisk żydowskich w sprawie powojennej sytuacji w Polsce: „Tylko otwarcie Palestyny dla imigracji żydowskiej uchroni Polskę od zaburzeń”.	408

LISTA DOKUMENTÓW

200	2 czerwca, pismo premiera do ministra spraw wewnętrznych Krytyczna ocena planów działań prowadzonych w ramach Akcji Kontynentalnej.	409
201	5 czerwca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Konieczne szybkie mianowanie nowego szefa placówki: „Tylko obecność osoby świeżej, i to przyjeżdżającej z zewnątrz, może być dla Sowietów hamulcem w zaczętej przez nich taktyce rozbijania naszego aparatu”.	412
202	5 czerwca, raport posła przy rządzie Jugosławii na uchodźstwie Kwestie uzgodnień terytorialnych zasadnicze dla planów zawarcia układu jugosłowiańsko-radzieckiego.	413
203	5 czerwca, raport ambasadora w Waszyngtonie Rozmowa z podsekretarzem stanu USA próbą wykonania instrukcji polecającej „starania, by korzystając z pobytu Mołotowa, Prezydent i Sekretarz Stanu wpłynęli nań dla załatwienia trzech najważniejszych dla nas spraw w dziale stosunków polsko-sowieckich”.	416
204	5 czerwca, notatka kierownika MSZ W związku z zawarciem przez Wielką Brytanię układu z ZSRR konieczne rozpoczęcie rozmów w sprawie przedłużenia układu polsko-brytyjskiego.	420
205	6 czerwca, niepodpisana notatka Rozważania na temat kształtu przyszłego traktatu pokojowego tematem rozmowy posła przy rządzie greckim na uchodźstwie ze stałym podsekretarzem stanu w MSZ Grecji: „wojna nie powinna się zakończyć kulawym pokojem, któryby automatycznie doprowadził do nowej wojny w ciągu następnych piętnastu czy dwudziestu lat”.	422
206	8 czerwca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do chargé d'affaires poselstwa w Bernie „Pakt sowiecko-angielski nie zawiera klauzul terytorialnych, nie zawiera zatem uznania przez Anglię roszczeń sowieckich w stosunku do państw bałtyckich, a więc i Litwy”.	424
207	8 czerwca, nota ambasady w Kujbyszewie do Ludowego Komisariatu Spraw Zagranicznych „Ambasada ma zaszczyt prosić Ludowy Komisarjat Spraw Zagranicznych o spowodowanie zaniechania rozpoczętej akcji zabierania zaświadczeń celem sprawdzenia obywatelstwa osób, które na podstawie indywidualnych zarządzeń właściwych władz radzieckich zostały w swoim czasie z zamknięcia zwolnione z mocy Dekretu z dnia 18.8.1941 r. jako obywatele polscy”.	426

LISTA DOKUMENTÓW

208	[po 8 czerwca], sprawozdanie Józefa Hieronima Retingera Układ brytyjsko-radziecki głównym tematem rozmowy premiera z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii: „Gen. Sikorski gratulował min. Edenowi dobrego tekstu układu, który w niczym nie szkodzi prawom i interesom narodów na kontynencie, pomaga aliantom w prowadzeniu wojny, nie osłabia, a wzmacnia ich pozycję moralną w Europie”.	428
209	9 czerwca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Kazimierz Rola-Janicki „w czasie służbowego pobytu w Kujbyszewie zostawił w restauracji tekę z aktami ujawniającymi zarządzenia i instrukcje Ambasady oraz dostarczającymi dowody, że służył wywiadowi”.	432
210	10 czerwca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Kujbyszewie Zmiana na stanowisku szefa placówki: „Proszę Pana Ambasadora w porozumieniu z Panem Premierem o pozostawienie w chwili wyjazdu Pana Ambasadora Ambasady w rękach Ministra Sokolnickiego”.	433
211	10 czerwca, nota ministra do spraw zagranicznych do ambasadora Związku Radzieckiego Prośba o zgodę na kontynuowanie werbunku do Armii Polskiej w ZSRR.	434
212	10 czerwca, raport ambasadora w Waszyngtonie Akces państw sprzymierzonych do programu Lend-Lease; prośba o zgodę na złożenie podpisu pod układem.	437
213	11 czerwca, pismo szefa Sztabu NW do szefa Biura Szyfrów Sztabu NW Depsza naczelnego wodza do dowódcy Armii Polskiej w ZSRR z krytyką podejmowanych działań: „Twierdzenie, że decyzja o wyjściu wojska umożliwi dalszą rekrutację, jest błędne”.	439
214	11 czerwca, pismo ministra spraw wewnętrznych do premiera Krytyczna ocena decyzji o mianowaniu kierownika MSZ ministrem: „Polityka personalna rozumiana jest przeze mnie nie jako kwestja negatywnego ustosunkowania się do ludzi z obozu Becka, ale do ludzkich poczynań, które w polityce Rządu w pracy dla Polski nietylko nie pomagają, ale wyraźnie szkodzą”.	441
215	12 czerwca, raport ambasadora w Kujbyszewie Konieczna intensyfikacja działań propagandowo-informacyjnych w sprawach żydowskich.	445

LISTA DOKUMENTÓW

216	13 czerwca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Kujbyszewie Sprawy ludności cywilnej i Armii Polskiej w ZSRR tematem rozmowy premiera z ludowym komisarzem spraw zagranicznych: „Ze swej strony nie zaniechamy dalszych dyplomatycznych nacisków wszystkimi dostępnymi drogami celem przeprowadzenia ewakuacji jak największej ilości dzieci i wojska”.	448
217	15 czerwca, notatka ministra do spraw zagranicznych Minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii „wyraził nadzieję, że po powrocie Mołotowa do Moskwy będzie można uzyskać postęp w sprawach nas interesujących”.	449
218	17 czerwca, pismo premiera do prezydenta USA Prośba o podjęcie wobec Moskwy działań wspierających dalszą rekrutację do Armii Polskiej w ZSRR i ewakuację.	452
219	17 czerwca, raport konsula generalnego w Stambule Pogorszenie nastrojów panujących w Niemczech i Austrii.	454
220	17 czerwca, notatka posła przy rządzie Jugosławii na uchodźstwie Rozmowa prezydenta Czechosłowacji z ludowym komisarzem spraw zagranicznych w związku z oczekiwaniem „Rządu Czechosłowackiego uzyskania zapewnienia pomocy ze strony Rosji Sowieckiej w chwili, gdy rozstrzygać się będzie międzynarodowo sprawa granic państwa Czechosłowackiego”.	459
221	18 czerwca, notatka ministra do spraw zagranicznych Rozmowy z zastępcą podsekretarza stanu w MSZ Wielkiej Brytanii na temat integralności terytorialnej Czechosłowacji: „Pomimo naszego najbardziej przyjaznego nastawienia uważalibyśmy za niesłuszne i z naszego punktu widzenia niedopuszczalne, by w czasie rozmów Czechosłowacja przeciwstawić nam miała decyzję mocarstw przesądzającą zasadniczo z góry na jej korzyść zagadnienie Zaolzia”.	460
222	18 czerwca, notatka radcy prawnego Konieczne przeciwdziałanie planom włączenia okupowanej Polski w system gospodarczy Niemiec.	461
223	20 czerwca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Waszyngtonie Zastrzeżenia i wątpliwości interpretacyjne dotyczące podpisania umowy Lend-Lease.	462
224	21 czerwca, telegram szyfrowy ambasadora w Waszyngtonie Tajne rozmowy prezydenta USA z premierem Wielkiej Brytanii na temat bieżącej sytuacji wojennej.	463

LISTA DOKUMENTÓW

225	22 czerwca, list premiera do premiera Wielkiej Brytanii W związku z nasileniem represji niemieckich w okupowanej Polsce konieczne podjęcie działań odwetowych.	464
226	23 czerwca, telegram szyfrowy premiera do ambasadora w Kujbyszewie „Proszę Pana Ambasadora ponowić interwencje w sprawie oficerów wywiezionych z Kozielska i Starobielska”.	466
227	23 czerwca, sprawozdanie ministra do spraw zagranicznych Wpływ stosunków czechosłowacko-radzieckich na przebieg polsko-czechosłowackich rokowań federacyjnych tematem rozmowy z podsekretarzem stanu w MSZ Czechosłowacji.	466
228	24 czerwca, notatka ministra do spraw zagranicznych Przebieg prowadzonych w Bernie rokowań polsko-litewskich: „Do ożywienia rozmów doszło dopiero w styczniu 1942 r., kiedy to, po podróży Edena do Moskwy, stało się jasne, że Rząd Sowiecki będzie dążył do uzyskania od Wielkiej Brytanii uznania inkorporacji państw bałtyckich do Związku Sowieckiego”.	468
229	24 czerwca, notatka Działu Narodowości MID Ocena Kongresu Słowian Amerykańskich w Pittsburghu: „Rada Polonji Amerykańskiej została zaskoczona umiarkowanym charakterem uchwał”.	471
230	27 czerwca, telegram szyfrowy ambasadora w Waszyngtonie Przekazanie Polsce amerykańskiego kredytu gotówkowego.	473
231	28 czerwca, pismo posła w Rio de Janeiro do prezesa Światowego Związku Polaków z Zagranicy Brak możliwości podjęcia szeroko zakrojonych działań aktywizujących Polonię brazylijską.	474
232	29 czerwca, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Bernie Pogłoski o możliwościach zwiększenia pomocy MCK dla ludności polskiej pod okupacją niemiecką.	476
233	29 czerwca, notatka zastępcy sekretarza generalnego Pozytywna ocena sytuacji po podpisaniu traktatu brytyjsko-radzieckiego sformułowana przez posła Estonii w Londynie.	477
234	30 czerwca, telegram szyfrowy konsula generalnego w Stambule „Ewakuacja Mersa Matruh wywołała wielkie rozgoryczenie Turków, którzy przewidują w najbliższym czasie kapitulację Aleksandrji”.	478

LISTA DOKUMENTÓW

235	30 czerwca, pismo kierownika konsulatu w Montrealu do prezesa Światowego Związku Polaków z Zagranicy	479
	„Wychodźstwo polskie we Wschodniej Kanadzie kontynuowało w minionym okresie swe normalne życie organizacyjne, którego akcent zewnętrzny stanowiły głównie z jednej strony tradycyjne obchody narodowe, z drugiej akcja pomocy materialnej, skierowana w tym okresie przede wszystkim na potrzeby Polaków w Rosji, jeńców wojennych oraz żołnierzy WP”.	
236	2 lipca, telegram ministra do spraw zagranicznych do konsula generalnego w Tel Awiwie	483
	„Podstawową przyczyną pogarszającej się sytuacji Żydów obywateli polskich jest stanowisko władz sowieckich, uważających ich za swych obywateli, oraz konsekwencje tego stanowiska”.	
237	2 lipca, list prezesa Rady Ministrów do premiera Wielkiej Brytanii	485
	Prośba o wsparcie polskich starań dotyczących Armii Polskiej w ZSRR.	
238	4 lipca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora przy Stolicy Apostolskiej	486
	„Wśród innych środków przeciwdziałania wyniszczeniu Polaków Rząd postanowił apelować do Papieża o jawne potępienie postępowania okupanta, depreczującego prawa moralne i zasady chrześcijańskie”.	
239	4 lipca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie	488
	Decyzja ZSRR w sprawie likwidacji delegatur ambasady w Archangielsku i Władywostoku: „Każdy dzień przynosi nam douczliwe szykany, areszty, zakazy pobytu”.	
240	4 lipca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Kujbyszewie	489
	Ewakuacja Armii Polskiej w ZSRR: „Stalin oświadczył, [że] wojsko polskie z Rosji może być wysłane na Bliski Wschód, i proponuje przekazanie trzech dywizji polskich”.	
241	5 lipca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie	490
	Odczuwana w brytyjskich kręgach wojskowych potrzeba interwencji w ZSRR w sprawach polskich: „Hulls wskazał na to, że następstwa nie interesowania się WBrytanii systematycznym łamaniem umów polsko-sowieckich przez Rosję odbijają się fatalnie na interesach brytyjskich”.	
242	6 lipca, raport ambasadora w Waszyngtonie	490
	Śmierć Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego.	

LISTA DOKUMENTÓW

243	7 lipca, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Brak pozytywnych rezultatów rozmowy ambasadora Wielkiej Brytanii z zastępcą ludowego komisarza spraw zagranicznych.	495
244	7 lipca, notatka II radcy ambasady w Londynie Biskup pomocniczy Westminsteru „zna [...] dobrze sytuację i wie, że Kardynał Hlond nie przyjedzie do Londynu. Przypuszczam więc, iż celem rozmowy mogło być zwrócenie uwagi na możliwość sugerowania Kardynałowi udania się do Watykanu”.	496
245	7 lipca, notatka ministra informacji i dokumentacji Sprawozdanie współpracownika Działu Narodowościowego MID na temat pozytywnych efektów rozszerzania kontaktów ze środowiskiem muzułmańskim w Londynie.	497
246	8 lipca, list żony premiera do żony prezydenta USA Prośba o pilne podjęcie działań w sprawie polskich oficerów zaginionych w ZSRR.	500
247	8 lipca, notatka chargé d'affaires ambasady na Francję Polski wątek w rozmowie przewodniczącego Francuskiego Komitetu Narodowego z ludowym komisarzem spraw zagranicznych: „Gen. de Gaulle [...] dał wyraz przekonaniu, że po wojnie musi być odbudowana silna Polska, któraby stanowiła istotną przeciwwagę na wschodzie przeciw Niemcom. [...] P. Mołotow reagował na te wywody pozytywnie”.	501
248	8 lipca, notatka I sekretarza ambasady w Londynie Konieczne zabezpieczenie interesów polskich w sprawie planowanych działań alianckich dotyczących powojennej restytucji dóbr kultury.	503
249	10 lipca, meldunek wywiadu AK Relacja z obozu zagłady w Bełżcu: „Wg. informacji Niemca zatrudnionego w miejscu tracenia znajduje się ono w Bełżcu obok stacji i jest ogrodzone zasiekami drutu kolczastego”.	505
250	10 lipca, raport II sekretarza poselstwa w Sztokholmie „Napływające do Sztokholmu od kilku tygodni i potwierdzające się wiadomości zdają się świadczyć, że na terenie Nadbałtyckim i okupowanych terenów sowieckich Niemcy rozpoczęli bardzo radykalną akcję przeciwżydowską, posuniętą w pewnych wypadkach do masowych egzekucji”.	506
251	11 lipca, nota ministra do spraw zagranicznych do ambasadora Związku Radzieckiego Protest w sprawie likwidacji delegatur ambasady w Kujbyszewie.	508

LISTA DOKUMENTÓW

252	11 lipca, notatka urzędnika MSZ Konieczna poprawa współpracy między Radą Narodową a Ministerstwem Spraw Zagranicznych.	511
253	13 lipca, notatka radcy prawnego Konieczna intensyfikacja działań i pogłębienie alianckiej współpracy w sprawie ukarania zbrodniarzy wojennych.	513
254	[po 16 lipca], notatka Józefa Hieronima Retingera Sytuacja międzynarodowa oraz stosunki polsko-radzieckie tematem rozmowy premiera z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii.	516
255	17 lipca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Waszyngtonie Polecenie przekazania deklaracji rządu na wiec protestacyjny American Jewish Congress.	519
256	20 lipca, notatka radcy prawnego Kwestia relacji polsko-żydowskich tematem rozmowy z sekretarzem brytyjskiej sekcji Światowego Kongresu Żydów: „Co do cyfr podanych o 700.000 Żydów zamordowanych w Polsce, a pochodzących od p. Zygelbojma, p. Easterman oświadczył, że «World Jewish Congress» uważa je za silnie przesadzone”.	520
257	21 lipca, aide-mémoire ministra do spraw zagranicznych dla ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Prośba o interwencję w Moskwie w sprawie uwolnienia przez władze ZSRR aresztowanych delegatów ambasady w Kujbyszewie.	522
258	21 lipca, nota ministra do spraw zagranicznych do ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Sugestia w sprawie przyjazdu nuncjusza apostolskiego do Londynu.	526
259	21 lipca, pismo posła w Teheranie do ministra spraw zagranicznych Iranu Prośba o udzielenie pomocy uchodźcom polskim i przygotowanie się do przyjazdu kolejnej grupy ewakuowanych z ZSRR.	527
260	[po 22 lipca], notatka Józefa Hieronima Retingera Brak pozytywnych efektów alianckiego spotkania w sprawie stosunków polsko-radzieckich.	528
261	23 lipca, depesza szyfrowa chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie Konieczne podjęcie zdecydowanych działań i uzyskanie wsparcia Wielkiej Brytanii wobec impasu w sprawie uwolnienia delegatów aresztowanych przez władze ZSRR.	531

LISTA DOKUMENTÓW

262	25 lipca, list premiera do prezydenta Czechosłowacji Konieczne doprowadzenie do przełomu w negocjacjach polsko-czechosłowackich.	532
263	27 lipca, sprawozdanie ministra do spraw zagranicznych „Odwiedziłem p. Cadogana i poinformowałem go o zaostrażającym się kryzysie prowokowanym przez Rząd Sowiecki w stosunku do delegatur Ambasady, aresztowaniach delegatów, zajmowaniu archiwów”.	537
264	28 lipca, telegram szyfrowy chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie „Rząd sowiecki powiadomił generała Andersa, że zgadza się na ewakuację wojska polskiego i rodzin w łącznej ilości 70.000”.	539
265	28 lipca, list ministra do spraw zagranicznych do ambasadora Wielkiej Brytanii Negatywna decyzja w sprawie przystąpienia do międzynarodowej konwencji cukrowej.	540
266	30 lipca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasady w Kujbyszewie Negatywna odpowiedź władz ZSRR na notę w sprawie aresztowań pracowników polskiego aparatu pomocowego.	541
267	30 lipca, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie „Wyjazd wojska wkłada na Rząd i Ambasadę tym większy obowiązek zorganizowania w trudniejszych warunkach opieki nad pozostającymi w Rosji obywatelami polskimi”.	543
268	31 lipca, raport ambasadora w Waszyngtonie Próba uzyskania pomocy USA w sprawie likwidacji delegatur i ewakuacji Armii Polskiej w ZSRR na Bliski Wschód.	545
269	31 lipca, raport posła przy rządzie holenderskim Rozmowa z sekretarzem generalnym MSZ Holandii na temat wydarzeń bieżących: „Najbardziej trapi opinię holenderską plan niemiecki wysiedlenia trzech milionów Holendrów”.	549
270	3 sierpnia, list premiera do premiera Wielkiej Brytanii Konieczne wprowadzenie zmian w organizacji Armii Polskiej na Wschodzie w związku z planowaną ewakuacją wojsk polskich z ZSRR.	552
271	3 sierpnia, list sekretarza generalnego do posła Belgii przy rządzie na uchodźstwie Konsultacje w sprawie unieważnienia rozporządzeń niemieckich na terenach okupowanych.	554

LISTA DOKUMENTÓW

272	5 sierpnia, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do konsula generalnego w Jerozolimie Zakres uprawnień konsulów w wykonywaniu czynności spadkowych.	555
273	5 sierpnia, okólnik sekretarza generalnego Przygotowania koordynacyjne do złożenia zbiorowych not alianckich dotyczących zbrodni wojennych.	556
274	6 sierpnia, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Waszyngtonie Wymiana not między rządami Wielkiej Brytanii i Czechosłowacji w sprawie unieważnienia postanowień układu monachijskiego.	557
275	7 sierpnia, raport ambasadora w Waszyngtonie Stan stosunków polsko-radzieckich tematem rozmowy z prezydentem USA, który „odpowiedział, że całkowicie docenia wagę sytuacji i dlatego uważa, że jest jego obowiązkiem interweniować”.	558
276	8 sierpnia, pismo premiera do doradcy prezydenta USA Prośba o interwencję w sprawie nieuznawania przez władze ZSRR osób pochodzenia żydowskiego za obywateli polskich.	563
277	10 sierpnia, pismo sekretarza premiera do szefa Gabinetu Naczelnego Wodza Telegram szyfrowy premiera do dowódcy Armii Polskiej w ZSRR z instrukcją objęcia opieką osób pochodzenia żydowskiego.	563
278	10 sierpnia, depesza chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie do biskupa polowego Trudności w sprawie opieki duszpasterskiej nad Polakami w ZSRR spowodowane ograniczeniami wprowadzonymi przez władze ZSRR.	564
279	10 sierpnia, raport posła w Sztokholmie Wzrost zainteresowania planowaną współpracą państw nordyckich po wojnie.	566
280	11 sierpnia, raport ambasady w Kujbyszewie Stosunek władz ZSRR do obywateli polskich pochodzenia żydowskiego: stan prawny i działania praktyczne.	569
281	12 sierpnia, list radcy handlowego ambasady w Londynie do Józefa Hieronima Retingera Rozważania dotyczące powojennego kształtu międzynarodowych stosunków gospodarczych.	585

LISTA DOKUMENTÓW

282	13 sierpnia, telegram szyfrowy posła w Sztokholmie „Rząd Szwedzki przestał uważać mnie za persona grata i prosi, aby Rząd Polski mianował innego kierownika placówki w charakterze Chargé d’Affaires”.	588
283	13 sierpnia, niepodpisana notatka Konieczne mianowanie przedstawiciela przy nowo powołanej Central European Planning Board.	589
284	15 sierpnia 1942, telegram szyfrowy przedstawiciela rządu w Vichy „Informuję mnie, że rząd francuski miał zgodzić się na wydanie do pracy w Niemczech 10.000 Żydów obcokrajowców ze sfery wolnej, którzy rzekomo mają być wzięci z obozów odosobnienia”.	590
285	17 sierpnia, depesza szyfrowa chargé d’affaires ambasady w Kujbyszewie „Churchill przyjął Andersa w sobotę. Anders zgodnie z instrukcją poruszył sprawę rekrutacji i ośrodka zapasowego oraz na moją prośbę kwestię aresztowań i opieki wręczając mu opracowany przez nas memoriał”.	592
286	17 sierpnia, notatka ministra do spraw zagranicznych Sytuacja międzynarodowa, relacje dwustronne i stosunki z ZSRR przedmiotem rozmowy premiera z prezydentem Czechosłowacji.	593
287	17 sierpnia, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Informacje prasowe o prześladowaniach zakonników franciszkańskich.	596
288	18 sierpnia, depesza premiera do dowódcy Armii Polskiej w ZSRR Krytyczna ocena działań gen. Andersa.	597
289	20 sierpnia, telegram szyfrowy ministra stanu na Bliskim Wschodzie do premiera Polemika w sprawie ocen formułowanych przez premiera na temat działań dowódcy Armii Polskiej w ZSRR.	599
290	20 sierpnia, telegram premiera do poselstwa w Kairze Treść pisma do premiera Wielkiej Brytanii z prośbą o interwencję w sprawie pogarszającej się sytuacji Polaków w ZSRR.	601
291	20 sierpnia, raport ambasadora w Waszyngtonie Aresztowanie delegatów w ZSRR tematem rozmowy z podsekretarzem stanu USA, który „wydawał się zdziwiony, że p. Harriman nie interweniował w Moskwie w tej sprawie [...], i obiecał natychmiast telegrafować do Moskwy i polecić przeprowadzenie tej interwencji”.	602

LISTA DOKUMENTÓW

292	[po 20 sierpnia], notatka Józefa Hieronima Retingera Rozmowa premiera z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii o sytuacji międzynarodowej i relacjach dwustronnych: „Gen. Sikorski oznajmił Min. Edenowi, że ma zamiar opracować obszerny memoriał o stosunkach polsko-rosyjskich i przesłać go wszystkim rządowi sprzymierzonym. To powiedzenie Gen. Sikorskiego bardzo poruszyło Min. Edena”.	604
293	21 sierpnia, pismo ministra spraw wewnętrznych do przewodniczącej Tymczasowego Komitetu Harcerskiego Przyjęcie do wiadomości informacji o ukonstytuowaniu Tymczasowego Komitetu Harcerskiego.	606
294	24 sierpnia, telegram szyfrowy premiera do ambasadora w Waszyngtonie Pismo do prezydenta USA z prośbą o interwencję w sprawie Polaków w ZSRR.	607
295	25 sierpnia, telegram szyfrowy premiera do ministra stanu na Bliskim Wschodzie „Mylisz się w ocenie naszego położenia na Średnim Wschodzie i mego stosunku do Generała Andersa”.	609
296	26 sierpnia, okólnik ministra do spraw zagranicznych do placówek w Ameryce Łacińskiej Konieczne uzyskanie poparcia w sprawie azylu dla Polaków ewakuowanych z ZSRR w Ameryce Południowej.	611
297	26 sierpnia, pismo premiera do brytyjskiego ministra wojny ekonomicznej Wyjaśnienia w sprawie działań polskiej organizacji podziemnej we Francji.	612
298	27 sierpnia, notatka ministra do spraw zagranicznych Stosunki z ZSRR głównym tematem rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii.	614
299	31 sierpnia, telegram szyfrowy ministra stanu na Bliskim Wschodzie Zablokowanie przez władze ZSRR poboru do Armii Polskiej: „Odmowa poboru była [...] tym umotywowana, że Rząd Polski nie zgodził się, aby wojsko polskie walczyło z żołnierzem sowieckim przeciwko Niemcom”.	617
300	31 sierpnia, telegram szyfrowy ministra stanu na Bliskim Wschodzie do premiera Brak możliwości wysłania misji gen. Kazimierza Sosnkowskiego na Bliski Wschód.	618
301	31 sierpnia, list Jana Szembeka do ministra do spraw zagranicznych „W ostatnich czasach tak w prasie, jak w rozmaitych publikacjach zajmowano się dość pilnie sprawą tak zwanej «wojny przewencyjnej»”.	619

LISTA DOKUMENTÓW

302	1 września, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do posła w Rio de Janeiro Prośba o wysondowanie stanowiska władz w sprawie poboru do wojska obywateli polskich w Brazylii.	626
303	1 września, sprawozdanie Józefa Hieronima Retingera Stosunki z ZSRR i sytuacja wojenna głównymi tematami rozmowy premierów Polski i Wielkiej Brytanii: „Churchill rozumie naszą sytuację, lecz i my powinniśmy zrozumieć położenie Wielkiej Brytanii, które jest ciężkie”.	628
304	2 września, okólnik sekretarza generalnego Prośba o przekazanie i dalsze gromadzenie materiałów dowodowych w sprawie przestępstw okupantów w Polsce.	636
305	2 września, notatka chargé d'affaires ambasady na Francję „Francja coraz bardziej dzieli się na dwa obozy symbolizowane przez dwa nazwiska, Petain – de Gaulle”.	637
306	3 września, telegram szyfrowy ministra informacji i dokumentacji dla ministra stanu na Bliskim Wschodzie Konieczne uzyskanie bliższych informacji w sprawie ewentualnego międzynarodowego poparcia kwestii polskich wschodnich granic przez środowiska żydowskie.	640
307	3 września, raport ambasadora w Waszyngtonie Pozytywna ocena przebiegu obchodów grunwaldzkich w USA, których organizację „należy uważać [...] za udaną, a samą inicjatywę urzędzenia Obchodów Grunwaldzkich za nader trafną”.	641
308	4 września, telegram szyfrowy posła w Teheranie Znaczna liczba ewakuowanych z ZSRR: „Stan zdrowotny średni. Żadnej epidemii. Odsetek inteligencji bardzo mały”.	643
309	4 września, telegram szyfrowy posła w Madrycie „Zmiany w rządzie hiszpańskim, a w szczególności zupełne usunięcie Sunera zostało przyjęte z powszechną ulgą”.	644
310	4 września, nota ministra do spraw zagranicznych do ambasadora ZSRR Krytyka radzieckich bombardowań Warszawy, propozycja zawarcia „porozumienia pomiędzy władzami wojskowymi polskimi i sowieckimi co do operacji lotniczych ponad terytorium Polski”.	645
311	4 września, raport radcy poselstwa w Sztokholmie „Nawiązując do wiadomości przesłanych w krótkiej drodze pragnę Pana Ministra poinformować o szczegółach dotyczących zaareztowania przez tutejszą policję ośmiu [...] Polaków oraz naszej akcji zmierzającej do ich zwolnienia”.	647

LISTA DOKUMENTÓW

312	4 września, pismo premiera do ministra spraw wewnętrznych Konieczne uzyskanie dalszych informacji w sprawie wysiedleń ludności z Pomorza i z Holandii w celu ewentualnego podjęcia alianckiej akcji protestacyjnej.	652
313	5 września, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Bernie Radziecka sugestia podjęcia przez poselstwo opieki nad zbiegłymi z niewoli jeńcami Armii Czerwonej na terenie Szwajcarii.	654
314	5 września, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Waszyngtonie „Kapitan marynarki wojennej Antoni Kasztelan, wzięty do niewoli niemieckiej we wrześniu 1939 na Helu, został skazany na śmierć przez sąd specjalny w Gdańsku dnia 13 stycznia”.	655
315	8 września, pismo MSZ do prezydenta i premiera Treść telegramu szyfrowego ambasadora w Waszyngtonie o rozmowie w Departamencie Stanu i amerykańskich obietnicach „interweniowania w naszej sprawie u Stalina”.	656
316	9 września, notatka kierownika referatu wschodniego Konieczne zmiany organizacyjne i stworzenie odpowiednich warunków dla Ukraińców ewakuowanych z ZSRR na Bliski Wschód.	657
317	13 września, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Bernie „Wskutek ostatnich deportacyj napływa do Szwajcarii znaczna ilość uchodźców-żydów z Holandii, Belgii i Francji okupowanej i nieokupowanej, w tym wielu obywateli polskich”.	659
318	14 września, sprawozdanie końcowe konsula generalnego w Stambule Przegląd przedsięwzięć prowadzonych w sprawach rumuńskich i bałkańskich, sugestia działań na przyszłość.	660
319	15 września, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do poselstw w Bernie, Lizbonie i Sztokholmie Konieczne przeciwdziałanie propagandzie niemieckiej oskarżającej polskie władze o współpracę z ZSRR przeciw państwom bałtyckim.	668
320	15 września, okólnik MSZ Interpretacja dekretu prezydenta w sprawie obywatelstwa osób wstępujących w czasie wojny do służby państw sprzymierzonych i neutralnych.	669
321	15 września, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do poselstwa w Lizbonie Konieczna intensyfikacja starań w celu uzyskania pomocy wizowej dla obywateli polskich pochodzenia żydowskiego we Francji.	671

LISTA DOKUMENTÓW

322	16 września, pismo ministra do spraw zagranicznych do ambasady przy Stolicy Apostolskiej Uwagi do raportu ambasady „w sprawie akcji metropolity Szeptyckiego”.	672
323	16 września, nota ambasadora przy Stolicy Apostolskiej do kardynała sekretarza stanu Prośba o udzielenie pomocy zagrożonym deportacją obywatelom polskim we Francji.	673
324	17 września, niepodpisana notatka „Dnia 14 września 1942 r., z inicjatywy i na zaproszenie Pana Premiera Sikorskiego, odbyło się pierwsze śniadanie wspólne Premierów i Ministrów Spraw Zagranicznych kontynentalnych aliantów”.	674
325	[po 17 września], notatka ministra do spraw zagranicznych Rozmowa z szefem Imperialnego Sztabu Generalnego „dotyczyła [...] stosunków brytyjsko-sowieckich w okresie wizyty Premiera Churchilla w Moskwie”.	675
326	19 września, telegram szyfrowy posła w Teheranie „Ambasador turecki, który na prośbę profesora Kota badał sprawę, dowiedział się, że w Kabulu trwa niechętnie stanowisko wobec Polski”.	678
327	19 września, nota ambasady w Kujbyszewie do Ludowego Komisariatu Spraw Zagranicznych Wyjaśnienia zagadnień prawnych dotyczących kwestii polskiego obywatelstwa.	679
328	[po 19 września], niepodpisana notatka Premier w rozmowie z arcybiskupem Westminsteru „poinformował Kardynała o stanowisku Rządu R.P. w ciągu rokowań brytyjsko-sowieckich. Pozatem poruszono w rozmowie sprawę Litwy i stosunku Watykanu do Polski”.	681
329	20 września, telegram szyfrowy chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie Wysłannik prezydenta USA przed swoją wizytą w Moskwie „zapewnił mnie, że ma instrukcje Roosevelta omówienia pozytywnie naszych spraw ze Stalinem na tle obecnego zadrażnienia stosunków”.	684
330	21 września, list naczelnego wodza do ministra lotnictwa Wielkiej Brytanii Sugestia wprowadzenia zmian w polsko-brytyjskiej umowie dotyczącej Polskich Sił Zbrojnych.	685

LISTA DOKUMENTÓW

331	21 września, notatka zastępcy sekretarza generalnego Wyjaśnienia na temat rozmowy konsula generalnego w Bejrucie z przewodniczącym Francuskiego Komitetu Narodowego: „Anglicy mają żal do p. Karszo-Siedlewskiego o to, iż nie zawiadomił ich o wynurzeniach de Gaulle’a”.	688
332	[po 21 września], notatka Józefa Hieronima Retingera [?] Stosunki Stanów Zjednoczonych z Wielką Brytanią i ZSRR głównym tematem rozmowy premiera z doradcą prezydenta USA.	689
333	22 września, notatka ministra do spraw zagranicznych Przekazanie podziękowań maharadży Nawanagaru za gościnę udzielaną polskim dzieciom ewakuowanym z ZSRR.	691
334	23 września, notatka posła przy rządzie norweskim na uchodźstwie Rozmowa z ministrem spraw zagranicznych Norwegii o norweskim przeciwdziałaniu radzieckiej propagandzie.	692
335	23 września, notatka urzędnika MSW Krytyczna ocena działań rządu wobec ludności żydowskiej przedstawiona przez członka Rady Narodowej w czasie wizyty u żołnierzy żydowskich.	693
336	24 września, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadorów w Waszyngtonie i przy Stolicy Apostolskiej Konieczne złożenie noty w obronie prześladowanej przez Litwinów ludności polskiej i żydowskiej: „Akcja terrorystyczna jest rezultatem dążenia niemieckiego do wykopania przepaści między narodem polskim i litewskim”.	695
337	25 września, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasady w Waszyngtonie Konieczne przeprowadzenie „akcji interwencyjnej o charakterze międzynarodowym” w obronie „obywateli wszystkich krajów okupowanych” – zagrożonych deportacjami przez rząd w Vichy.	697
338	25 września, raport konsula w Brazzaville Przewodniczący Francuskiego Komitetu Narodowego „dał wyraz opinii, że Rząd Polski nie zdaje się wierzyć w odzyskanie przez Francję dawnego znaczenia w świecie i [...] prowadzi politykę zmierzającą do zajęcia przez Polskę w przyszłym układzie sił Europy tego miejsca, które było przed wojną udziałem Francji”.	698
339	25 września, raport ambasadora w Waszyngtonie Przygotowania wizyty premiera, sprawy kredytów i ochrona obywateli polskich deportowanych przez rząd Vichy głównymi tematami rozmowy z sekretarzem stanu USA.	700

LISTA DOKUMENTÓW

340	30 września, pismo premiera do ministra do spraw zagranicznych „Proszę Pana Ministra o założenie ostrego protestu u Narodowego Komitetu Francuskiego w związku z wymianą listów oficjalnych pomiędzy Rządem Czechosłowackim a Narodowym Komitetem Francuskim”.	703
341	30 września, pismo delegata MPiOS do poselstwa w Teheranie Potrzeba wprowadzenia zmian dotyczących sądownictwa karnego dla obywateli polskich w Iranie: „Jak dotąd wydają wyroki Wojskowe Sądy Polowe, orzekając na zasadzie wojskowego kodeksu karnego przy stosowaniu wojskowej procedury karnej”.	704
342	1 października, okólnik premiera Obowiązki urzędników państwowych: „Należy ściśle trzymać się programu i dyrektywy Rządu, zwłaszcza w sprawach zasadniczych, w których sformułowane jest stanowisko państwa”.	705
343	2 października, wyciąg z notatki ministra do spraw zagranicznych Zapewnienie ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii o poparciu dla planów federacyjnych w Europie Środkowej i Wschodniej.	707
344	3 października, nota ambasadora przy Stolicy Apostolskiej do kardynała podsekretarza stanu Masowe mordy ludności żydowskiej w okupowanej Polsce; likwidacja getta w Wilnie i Warszawie.	708
345	4 października, telegram szyfrowy chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie Rozmowa z ludowym komisarzem spraw zagranicznych w sprawie uwolnienia delegatów ambasady: „Oświadczył jednak, że śledztwo jest jeszcze w toku. Obiecał szybkie zakończenie”.	709
346	6 października, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Bernie Prośba o zmianę decyzji premiera w sprawie zakończenia współpracy z Litwinami w Szwajcarii.	710
347	6 października, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasady w Waszyngtonie „Utworzono w Palestynie filję żydowskiego komitetu antyfaszystowskiego, którego centrala w Moskwie jest narzędziem propagandy sowieckiej”.	712
348	6 października, pismo ministra do spraw zagranicznych do wicepremiera „Poważne wątpliwości” i sugestia zmiany decyzji w sprawie delegata rządu we Francji.	713

LISTA DOKUMENTÓW

349	7 października, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do poselstwa w Rio de Janeiro Sugestie dotyczące sporządzenia memoriału poświęconego problemom migracji: „Pożądane podkreślenie wagi osobnego problemu azylu na czas wojny dla uchodźców”.	715
350	9 października, telegram szyfrowy konsula generalnego w Stambule Napływające informacje na temat likwidacji getta w Warszawie: „Niemcy robią wyjątkowe wysiłki, aby zjednać ludność polską dla tej akcji mechanicznego niszczenia żydów”.	716
351	10 października, sprawozdanie ministra pracy i opieki społecznej „Przed Działem Rekonstrukcji Socjalnej mego resortu stają zagadnienia ruchów migracyjnych po wojnie w skali dotychczas niespotykanej. Z zagranicy powracać będą miliony ludzi wywiezionych przymusowo w charakterze jeńców, robotników, wysiedleńców oraz uchodźców”.	717
352	12 października, telegram szyfrowy poselstwa w Kairze Sugestia z Nairobi w sprawie szybkiego mianowania konsula.	722
353	12 października, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Krytyczna ocena decyzji o nominacji administratora apostołskiego dla ludności niemieckiej w Kraju Warty.	723
354	12 października, sprawozdanie chargé d'affaires ambasady na Francję Relacja o sporze zaistniałym w kontaktach z Francuskim Komitetem Narodowym w sprawie francusko-czechosłowackiej wymiany not.	725
355	13 października, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do desygnowanego ambasadora w Czungkingu Instrukcje do rozmów z posłem Chin: „Podniesienie Poselstw do rangi Ambasad jest wyrazem dążenia Polski do zacieśnienia przyjaznych stosunków między obu państwami”.	729
356	14 października, okólnik premiera Uchwała Rady Ministrów w sprawie granicy z Niemcami: „Celem naszym jest wcielenie Gdańska, Prus Wschodnich i Śląska Opolskiego do Państwa Polskiego, jako też przesunięcie wogóle na zachód granicy z Niemcami i zabezpieczenie wolności Bałtyku”.	731
357	16 października, pismo ministra spraw wewnętrznych do premiera Rozbieżności danych dotyczących liczby ofiar śmiertelnych pod niemiecką okupacją w Polsce.	733
358	17 października, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Sugestia pozytywnej reakcji na decyzję ZSRR w sprawie zwolnienia części delegatów ambasady.	735

LISTA DOKUMENTÓW

359	17 października, notatka zastępcy sekretarza generalnego „Według p. Tarnowskiego w kołach rządowych czechosłowackich mówi się o możliwości zaproponowania Ameryce arbitrażu w sprawie Zaolzia”.	736
360	19 października, telegram szyfrowy ambasadora w Waszyngtonie dla ministra do spraw zagranicznych i premiera Ewentualne udzielenie finansowego wsparcia przedstawicielom ruchu słowackiego uznane za działanie ryzykowne.	739
361	20 października, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Zamieszczenie w prasie watykańskiej nekrologu arcybiskupa Stanisława Galla ocenione jako „pretekst do uniknięcia słusznych skarg z naszej strony na uporczywe pomijanie milczeniem wszystkiego tego, co dzieje się obecnie w Polsce”.	740
362	21 października, pismo premiera do ministra informacji i dokumentacji Założenia planowanej działalności propagandowej MID na terenie ZSRR: „Nie możemy rozpoczynać zmiany atmosfery, która po stronie rosyjskiej była nam dotąd bezwzględnie wroga, od manifestacji polsko-sowieckiej przyjaźni w Londynie, nawet pod postacią Klubu Słowiańskiego”.	741
363	23 października, raport konsula generalnego w Lusace Raport końcowy: „Rozwiązywanie przez Konsulat [...] poważnych problemów” w pracy na rzecz uchodźców w Rodezji Północnej „dokonywało się w warunkach wyjątkowo trudnych i przykrych”.	742
364	[po 23 października], notatka radcy ambasady w Londynie „Dnia 23 października 1942 r. w gmachu Prezydium Rady Ministrów odbyło się pierwsze posiedzenie Komitetu Ministrów Spraw Zagranicznych krajów okupowanych, którego powstanie zostało zdecydowane w czasie śniadania urządzonego przez rząd belgijski dla Premierów i Ministrów Spraw Zagranicznych tychże krajów”.	747
365	24 października, list Jana Szembeka do ministra do spraw zagranicznych Zauważalne zmiany w polityce państw Półwyspu Iberyjskiego: „Lizbona, a nawet Madryt przestały już poważnie się liczyć ze zwycięstwem Niemiec”.	749
366	25 października, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora przy Stolicy Apostolskiej „Proszę złożyć Sekretarzowi Stanu notę zawierającą formalny protest rządu polskiego przeciw akceptacji przez Watykan rządzeń niemieckich o organizacji życia religijnego w Polsce zachodniej w formie stowarzyszeń”.	751

LISTA DOKUMENTÓW

- 367 29 października, list ministra do spraw zagranicznych do prezydenta Światowej Organizacji Syjonistycznej Rocznica deklaracji Balfoura okazją do zapowiedzi ukarania zbrodni niemieckich. 752
- 368 31 października, telegram szyfrowy chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie Sprawozdanie z rozmowy ambasadora w Kujbyszewie z ludowym komisarzem spraw zagranicznych, który „podkreślił kilkakrotnie, że strona sowiecka liczy na rozpoczęcie nowej ery w stosunkach z nami”. 753
- 369 31 października, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do posła w Buenos Aires Instrukcja w sprawie uzyskania azylu dla osób internowanych w Miranda de Ebro. 754
- 370 31 października, pismo sekretarza premiera do sekretarza ministra do spraw zagranicznych Treść depezy premiera do ambasadora w Waszyngtonie w sprawie ustaleń dotyczących planowanej wizyty w USA: „Okolo 30 listopada będę zatem w Waszyngtonie z referatami zasadniczymi na temat: a) dalszego prowadzenia wojny, b) projektu konwencji rozejmowej, c) naszych granic zachodnich, d) zarysu federacji środkowo-wschodniej Europy”. 755
- 371 [po 31 października], raport chargé d'affaires ambasady w Kujbyszewie Wręczenie przez zastępcę ludowego komisarza spraw zagranicznych memorandum w sprawie delegatów: „Po przeczytaniu memorjału w nocy i stwierdzeniu, że jest on aktem oskarżenia nie tylko delegatur i członków Ambasady, ale i samej Ambasady [...] – postanowiłem memorjał zwrócić”. 757
- 372 1 listopada, telegram szyfrowy ministra stanu na Bliskim Wschodzie (z Bejrutu) Wyjaśnienia dowódcy Armii Polskiej w ZSRR w sprawie zarzutów o dyskryminację Żydów: „Uważam, że podobne kłamliwe i oszczercze wystąpienia są specjalnie inspirowane w celu zepsucia wzajemnych stosunków”. 764
- 373 2 listopada, depeza konsulatu generalnego w Nowym Jorku Protesty w sprawie uchwały Rady Narodowej: „Uchwała ta, którą się tu charakteryzuje jako antysemicką, ma mieć za cel rozwiązanie sprawy żydowskiej w Polsce wyłącznie przez emigrację”. 766
- 374 2 listopada, memorandum MSZ dla rządu Wielkiej Brytanii Rozbieżność stanowiska Polski i Wielkiej Brytanii w kwestiach stosowania kryterium narodowości i obywatelstwa przy rekrutacji do Wojska Polskiego. 767

LISTA DOKUMENTÓW

375	3 listopada, pismo ministra do spraw zagranicznych do komisarza narodowego spraw zagranicznych Francuskiego Komitetu Narodowego	768
	Przyjęcie do wiadomości proklamacji francuskiej w sprawie nieuznawania niemieckiej aneksji Alzacji i Lotaryngii.	
376	4 listopada, list członka Rady Narodowej do premiera	769
	Nieprawidłowości w traktowaniu obywateli polskich pochodzenia żydowskiego w Związku Radzieckim przez aparat opiekuńczy ambasady: „Sądzę, że należy w tej sprawie przeprowadzić szczegółowe dochodzenia i winnych pociągnąć do odpowiedzialności”.	
377	[po 4 listopada], niepodpisana notatka	770
	Premier Związku Południowej Afryki w rozmowie z ministrem do spraw zagranicznych „ubolewał, że Europa jest niestety niefortunnie zorganizowana pod względem rozmieszczenia narodów i państw”.	
378	6 listopada, pismo ministra prac kongresowych do premiera	772
	Przeostroża przed formułowaniem wygórowanych postulatów teorytialnych wobec Niemiec.	
379	6 listopada, opracowanie Ministerstwa Prac Kongresowych	773
	„Należy opracować i uzgodnić ze sprzymierzonymi natychmiastowy program celów wojny, który by został przeprowadzony bezzwłocznie w chwili załamania się Niemiec, czyli w okresie dla Polski najkorzystniejszym”.	
380	6 listopada, notatka zastępcy kierownika referatu wschodniego	783
	Brak szczegółowej wiedzy o działaniach radzieckich radiostacji.	
381	7 listopada, pismo premiera i naczelnego wodza do ministra spraw wojskowych	784
	„Obywatele polscy narodowości białoruskiej przebywający obecnie, po ewakuowaniu ich z Z.S.R.R., w Persji nadesłali na moje ręce deklarację pełnej lojalności wobec Państwa Polskiego”.	
382	7 listopada, sprawozdanie ambasadora w Kujbyszewie	785
	Aktualny stan stosunków z ZSRR tematem rozmów prowadzonych w czasie pobytu w Moskwie: „W przewidywaniu bardzo ciężkiej aprowizacyjnie zimy i głodowego przednowka stawiamy na pierwszy plan naszych zadań tutaj pomoc materialną i podtrzymanie duchowe ludności polskiej w ZSRR i podporządkowujemy narazie tej sprawie wszystkie inne”.	

LISTA DOKUMENTÓW

383	7 listopada, notatka II radcy ambasady w Londynie	789
	Informacje przekazane przez dyrektora Departamentu Centralnego MSZ Wielkiej Brytanii na temat sytuacji Polaków internowanych w obozie Miranda de Ebro: „Ambasada chilijska w Madrycie otrzymała upoważnienie udzielenia wiz [...] do liczby 200, o ile kandydaci odpowiadają będą wymogom chilijskiej ustawy imigracyjnej”.	
384	9 listopada, niepodpisana notatka	790
	Negatywna ocena stosunku Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.	
385	10 listopada, notatka sekretarza generalnego	792
	Niepewność co do przyszłych rozstrzygnięć ewentualnego postępowania arbitrażowego w kwestii Zaolzia.	
386	10 listopada, pismo sekretarza generalnego do szefa Sztabu Naczelnego Wodza	796
	Negatywne stanowisko władz ZSRR „w sprawach przeniesienia do Armii Polskiej Polaków wziętych przymusowo do armii niemieckiej, którzy następnie dostali się do niewoli sowieckiej”.	
387	10 listopada, raport posła w Teheranie	797
	Sytuacja Polaków w Iranie tematem rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Iranu: „Są w prasie przykre ataki, zdarzyło się kilka napaści na ulicach Teheranu przeciwko Polakom”.	
388	12 listopada, telegram szyfrowy ministra stanu na Bliskim Wschodzie	799
	Niewielkie możliwości działania w zakresie osiedlenia Polaków w Kenii i Ugandzie.	
389	12 listopada, list ministra do spraw zagranicznych do stałego podsekretarza stanu w MSZ Wielkiej Brytanii	800
	Konieczne podjęcie wszelkich starań w celu zapewnienie bezpieczeństwa polskiego złota.	
390	13 listopada, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie	801
	Przyjazna atmosfera rozmowy z zastępcą ludowego komisarza spraw zagranicznych na temat polskiego aparatu opiekuńczego w ZSRR: „Dużo trudniejsza była dyskusja w sprawie ewakuacji dzieci”.	
391	[po 13 listopada], sprawozdanie ministra do spraw zagranicznych	802
	Rozmowa premiera z prezydentem Czechosłowacji poświęcona bieżącej sytuacji międzynarodowej i stosunkom bilateralnym „zakończyła się bez wyciągnięcia ostatecznych wniosków”.	
392	16 listopada, raport chargé d'affaires ambasady w Czungkingu	806
	Raport końcowy pierwszego kierownika ambasady: „Przyczynę do skreślenia celów polityki polskiej w Chinach”.	

LISTA DOKUMENTÓW

- 393 16 listopada, pismo premiera do ministra do spraw zagranicznych 810
Wyjazd referenta politycznego w Gabinetcie Naczelnego Wodza i Ministra Spraw Wojskowych do Lizbony: „Nadchodzi czas, w którym wyłożyć musimy poufnie neutralnym państwom naszą politykę wobec Rosji Sowieckiej”.
- 394 16 listopada, pismo dyrektora Departamentu Rekonstrukcji Powojennej 810
MPiOS do kierownika referatu uchodźczego
„W czasie jednej z niedawnych konferencji okazało się, że posiadane przez Pana dane dotyczące liczby naszych jeńców w Niemczech różnią się znacznie od tych, które znajdują się w moim posiadaniu”.
- 395 [przed 17 listopada], notatka dyrektora oddziału PAT w Palestynie 812
„Palestyna jako teren propagandy polskiej posiada znaczenie wyłącznie niemal dla propagandy zewnętrznej”.
- 396 17 listopada, pismo premiera do ministra do spraw zagranicznych 815
Polecenie przeprowadzenia natychmiastowej dymisji posła w Madrycie: „Jego działalność na terenie Hiszpanii przyniosła nam wielkie szkody”.
- 397 18 listopada, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej 816
Zwięźszenie pomocy Watykanu dla Polaków w ZSRR: „Ambasada wielokrotnie podkreśla w rozmowach z członkami Sekretariatu Stanu, że akcja dobroczynna Watykanu [...] jest jedynym polem, na którym Watykan może coś zrobić dla pozyskania opinii polskiej”.
- 398 [przed 19 listopada], komunikat premiera 817
Całokształt stosunków polsko-radzieckich i cele realizowanej polityki: „W lipcu 1941 roku wziętem na siebie pełną odpowiedzialność za politykę zapoczątkowaną układem z ZSRR”.
- 399 [po 19 listopada], niepodpisana notatka 826
Premier Wielkiej Brytanii w czasie rozmowy z premierem RP „oświadczył, że jakkolwiek miałyby być ostateczna forma organizacji państw na kontynencie europejskim, Wielka Brytania pragnie powstania Polski wielkiej i potężnej i wierzy, że tak będzie”.
- 400 21 listopada, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych 829
do ambasady w Kujbyszewie
Krytyczna ocena radzieckich działań dywersyjnych na terytorium Polski.

LISTA DOKUMENTÓW

401	21 listopada, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ministra stanu na Bliskim Wschodzie Sytuacja Żydów w powojennej Polsce oparta na zasadzie równych praw i równych obowiązków: „ewentualna emigracja Żydów z Polski [do Palestyny] będzie miała charakter tylko dobrowolny”.	831
402	21 listopada, notatka zastępcy sekretarza generalnego Zdaniem delegata apostolskiego w Wielkiej Brytanii brak możliwości „wysłania do Ambasady R.P. przy Watykanie przedstawiciela, któryby następnie mógł objąć kierownictwo Ambasady na wypadek odwołania obecnego Szefa Placówki”.	832
403	22 listopada, telegram szyfrowy konsula generalnego w Tel Awiwie Przekazanie prośby Reprezentacji Żydostwa Polskiego dotyczącej podjęcia działań mających na celu powstrzymanie masowego mordowania Żydów w okupowanej Polsce.	833
404	23 listopada, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Próba zbadania sytuacji obywateli polskich pochodzenia żydowskiego w ZSRR i wyjaśnienia zarzutów dotyczących działań dyskryminacyjnych.	834
405	23 listopada, memorandum ministra do spraw zagranicznych dla premiera „Szybkie tempo operacji wojennych, wskazujące na zbliżający się koniec wojny, czyni koniecznym przeanalizowanie naszych założeń politycznych i naszej politycznej strategii, tak abyśmy w chwili zwycięstwa znaleźli się w sytuacji możliwie najkorzystniejszej”.	835
406	23 listopada, opracowanie zastępcy sekretarza generalnego Konieczne podjęcie skoordynowanych działań w sprawie prezentowania kwestii Europy Środkowej na terenie USA.	839
407	26 listopada, list ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Waszyngtonie (z załącznikiem) Ze względu na kryzys w stosunkach z Czechosłowacją i ZSRR „wypada nam tym większą uwagę poświęcić zagadnieniu węgierskiemu”.	843
408	26 listopada, notatka radcy finansowego ambasady w Londynie Według zapewnień członka Komisji ds. Problemów Powojennych rządu Belgii „Rząd Belgijski prowadzi już od tygodni rozmowy z Darlanem [...] starając się uzyskać zgodę Darlana na postawienie złota do dyspozycji Rządu Belgijskiego w Londynie”.	846

LISTA DOKUMENTÓW

409	27 listopada, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do desygnowanego ambasadora w Czungkingu (do Stambułu) Instrukcja w sprawie kształtowania relacji z Chinami: „Między Chinami i Polską niema sprzecznych politycznych i gospodarczych interesów”.	848
410	27 listopada, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do chargé d'affaires polskiego w Bernie Stanowisko Polski wobec Węgier: „Rząd Polski w dalszym ciągu widzi przyszłość krajów tej części Europy w realizacji zasady federacji. Uważamy, że Węgry winny w niej uczestniczyć”.	849
411	27 listopada, notatka Ministerstwa Spraw Zagranicznych „Wysunięty przez Rząd Polski program związku federacyjnego państw Europy Środkowo-Wschodniej jest prawdopodobnie jedynym praktycznym planem zapewnienia w tej części Kontynentu bezpieczeństwa i ładu gospodarczego”.	851
412	27 listopada, raport przedstawiciela MID w Sztokholmie dla ministra informacji i dokumentacji Pogorszenie sytuacji polskich uchodźców w Finlandii: „Od szeregu już miesięcy zaobserwować można w Finlandji zaostrenie kursu wewnętrznego”.	852
413	[po 27 listopada], notatka ambasadora przy Stolicy Apostolskiej Prośba o podjęcie działań w obronie prześladowanej ludności tematem rozmowy z kardynałem sekretarzem stanu, który „odpowiedział wywodem, jak ciężko jest Stolicy Apostolskiej wypowiadać się obecnie bez narażenia wiernych w krajach okupowanych na nowe prześladowania”.	854
414	28 listopada, pismo ministra do spraw zagranicznych do stałego podsekretarza stanu w MSZ Wielkiej Brytanii Prośba o przyspieszenie zgody władz brytyjskich na wjazd do Zjednoczonego Królestwa kuriera polskiego rządu.	856
415	28 listopada, raport ambasadora w Waszyngtonie Przygotowanie wizyty premiera w Stanach Zjednoczonych jednym z tematów rozmowy z podsekretarzem stanu USA poświęconej bieżącym wydarzeniom międzynarodowym.	857
416	30 listopada, notatka Jana Karskiego Relacja z przeprowadzonych rozmów: „Treść mojej ówczesnej misji jest już obecnie w lwiej części nieaktualna – niemniej ze względów historycznych odtworzę ją w późniejszych opracowaniach”.	860

LISTA DOKUMENTÓW

417	30 listopada, raport ambasadora w Waszyngtonie Szanse na pozytywną współpracę z powołaną przez prezydenta USA organizacją pomocową dla krajów uwolnionych spod okupacji.	864
418	1 grudnia, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do konsula w Brazzaville „Delegat dla Spraw Opiekuńczych na terenie Afryki francuskiej [...] otrzymał instrukcje, by nawiązać kontakt z lokalnymi władzami w charakterze nieoficjalnym, jeżeli chodzi o sprawy wykraczające poza ramy opieki nad obywatelami polskimi”.	866
419	1 grudnia, memorandum ministra do spraw zagranicznych dla ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Plany zapewnienia powojennego bezpieczeństwa Europy Środkowej i Wschodniej.	867
420	1 grudnia, notatka ministra do spraw zagranicznych Prezydent Czechosłowacji w rozmowie z premierem „z dużą goryczą i namiętnością wspominał: «krzywdy doznane przez Czechosłowację z rąk polskich»”.	880
421	[po 1 grudnia], notatka ministra do spraw zagranicznych Rozmowa z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii poświęcona bieżącym wydarzeniom polityki zagranicznej: „Wreszcie w związku z masowym mordowaniem Żydów w Polsce przez Niemców wysunąłem wobec p. Edena koncepcję zebrania specjalnej «konferencji St. James Palace», któraby zastanowiła się nad reakcją aliantów”.	884
422	2 grudnia, notatka premiera Bieżąca sytuacja wojenna i sprawy bilateralne tematem rozmowy z prezydentem USA: „Zaprosiłem Pana Generała na skromne śniadanie do swego gabinetu, gdyż pragnąłbym z Nim porozmawiać najzupełniej otwarcie o wielu sprawach”.	885
423	3 grudnia, pismo attaché poselstwa w Bagdadzie do poselstwa w Teheranie Konieczne przeciwdziałanie nielegalnym przyjazdom Polaków do Iraku.	893
424	3 grudnia, notatka chargé d'affaires ambasady na Francję Reakcje alianckie na współpracę Stanów Zjednoczonych z admirałem Darlanem: „Niewątpliwie paktowanie Władz Amerykańskich z czynnikami jawnie reprezentującymi régime Vichy posiada aspekty niebezpieczne i z moralnego punktu widzenia wysoce wątpliwe”.	894

LISTA DOKUMENTÓW

425	4 grudnia, pismo ministra do spraw zagranicznych do szefa Sztabu Naczelnego Wodza Prośba o zgodę na użycie polskich konwojentów do transportu jeńców włoskich.	896
426	[po 4 grudnia], niepodpisana notatka Plany koordynacji powojennej współpracy alianckiej jednym z tematów rozmowy premiera z podsekretarzem stanu USA.	897
427	7 grudnia, list premiera do podsekretarza stanu USA Podkreślenie konieczności zrealizowania europejskich planów federacyjnych.	902
428	7 grudnia, pismo ministra do spraw zagranicznych do radcy ambasady w Londynie (z załącznikiem) Instrukcja z poleceniem wyjazdu do Afryki Północnej: „Ze względu na bardzo drażliwą sytuację polityczną [...] winien Pan Radca stanowczo odmawiać wszelkich kontaktów czy rozmów z przedstawicielami władz francuskich”.	903
429	8 grudnia, telegram szyfrowy ambasadora w Kujbyszewie Brak informacji o planach tworzenia w ZSRR polskiego komitetu narodowego.	908
430	9 grudnia, nota ministra do spraw zagranicznych do ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Informacje na temat zagłady Żydów w okupowanej Polsce i apel o powstrzymanie zbrodni.	909
431	11 grudnia, okólnik ministra do spraw zagranicznych Wzrost ilości zgłaszanych przez państwa niealianckie inicjatyw dotyczących przejścia na stronę sprzymierzonych: „Potrzebna jest ścisła ewidencja inicjatyw tego rodzaju i sprawozdania telegraficzne do M.S.Z.”.	915
432	11 grudnia, protokół posiedzenia komitetu alianckich ministrów spraw zagranicznych Brak jednomyślności w trakcie posiedzenia poświęconego problemowi prześladowania Żydów: „Minister van Kleffens i Minister Spaak oświadczyli, że nie rozumieją stanowiska brytyjskiego i że są przeciwni oddzielnym deklaracjom”.	916
433	12 grudnia, notatka dyrekcji Banku Polskiego Dekret władz okupacyjnych o reorganizacji Banku Polskiego sprzeczny z prawem międzynarodowym.	918

LISTA DOKUMENTÓW

434	12 grudnia, notatka ministra skarbu „Do zadań obecnego Rządu Polskiego należy między innymi przygotowanie podstaw przyszłej polityki gospodarczej. Jednakże wśród tych zadań na pierwsze miejsce wysuwają się takie sprawy, których przygotowanie wymaga kontaktów z zagranicą”.	920
435	15 grudnia, apel członka Rady Narodowej do prezydenta Stanów Zjednoczonych i premiera Wielkiej Brytanii Prośba o podjęcie działań w sprawie powstrzymania zagłady Żydów polskich.	922
436	15 grudnia, nota ministra do spraw zagranicznych do chargé d'affaires ambasady Związku Radzieckiego Apel o uwolnienie z radzieckiej niewoli żołnierzy polskich zmuszonych do służby w armii niemieckiej.	923
437	16 grudnia, list premiera do prezydenta Stanów Zjednoczonych Konieczne zwrócenie należytej uwagi na problem powojennej odbudowy systemu edukacji w Europie Środkowej i Wschodniej.	925
438	[przed 17 grudnia], memorandum rządu polskiego Rozwiązanie problemów Europy Środkowej i Wschodniej warunkiem ustanowienia trwałego pokoju na świecie.	926
439	18 grudnia, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Kujbyszewie „Rząd Polski w razie procesu nie uzna jurysdykcji sądów sowieckich nad funkcjonariuszami polskimi oskarżonymi z tytułu wypełniania swoich obowiązków służbowych”.	931
440	[po 18 grudnia], notatka ministra do spraw zagranicznych Celem rozmowy z ministrem informacji Wielkiej Brytanii „było przede wszystkim zasięgnięcie jego opinii co do najważniejszego sposobu dla uzyskania poparcia Wielkiej Brytanii dla naszych roszczeń do Śląska Opolskiego”.	932
441	19 grudnia, nota ambasady przy Stolicy Apostolskiej do Sekretariatu Stanu Niemieckie plany całkowitej eksterminacji Żydów polskich.	936
442	21 grudnia, telegram szyfrowy chargé d'affaires poselstwa w Bernie Zaostrzenie działań francuskich i aresztowanie delegata rządu we Francji.	937
443	21 grudnia, pismo ministra do spraw zagranicznych do ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Nieprzyjęcie przez chargé d'affaires ambasady ZSRR noty w sprawie eksterminacji Żydów ze względu na wymienienie w niej Wilna, Lwowa i innych miejscowości wschodniej Polski.	938

LISTA DOKUMENTÓW

444	22 grudnia, telegram szyfrowy ministra informacji i dokumentacji do posła w Buenos Aires	939
	Wytyczne w sprawie przygotowania opracowania na tematy ukraińskie: „wydanie książki o wielko-ukraińskich tendencjach jest w chwili obecnej niewskazane”.	
445	22 grudnia, pismo ministra do spraw zagranicznych do ambasadora w Waszyngtonie	940
	Rozważania na temat planów zorganizowania na terenie USA kongresu promującego sprawę Europy Środkowej i Wschodniej.	
446	23 grudnia, memorandum rządu dla prezydenta Stanów Zjednoczonych	944
	Argumentacja w sprawie przebiegu granicy polsko-radzieckiej – uwzględnienie polskich interesów warunkiem trwałego powojennego pokoju.	
447	[przed 24 grudnia], depesza szyfrowa szefa Sztabu Naczelnego Wodza do naczelnego wodza (do Waszyngtonu)	947
	Depesza dowódcy AK z prośbą o interwencję powstrzymującą akcję niemieckich wysiedleń ludności Zamojszczyzny.	
448	24 grudnia, telegram szyfrowy ministra do spraw zagranicznych do premiera (do Waszyngtonu)	948
	Bieżące wydarzenia międzynarodowe i działania polskiej dyplomacji: „Z wiadomości prasowych ze Stanów Zjednoczonych wynika, że Pan Premier zamierza odbyć podróż do Rosji. Byłbym Panu Premierowi wdzięczny za wiadomość, jak odnosić się do tych wiadomości?”.	
449	[po 25 grudnia], telegram szyfrowy ministra spraw wewnętrznych i ministra do spraw zagranicznych do premiera (do Waszyngtonu i Meksyku)	950
	Opracowanie instrukcji dla delegata rządu na kraj: „Rząd uważa opór ludności przeciw niszczeniu żywej siły Narodu w obszarze, gdzie Niemcy przystępują do tępienia jej – za konieczny”.	
450	28 grudnia, telegram szyfrowy MSZ do konsulatu generalnego w Nowym Jorku	951
	Depesza członka Rady Narodowej do przedstawiciela Bundu w USA o zagładzie Żydów: „Przemilczenie masakry Żydów przez Anglię, Amerykę i innych jest dla nas gorsze niż akcja Hitlera. Jesteśmy bez żadnej pomocy”.	
451	[przed 29 grudnia], raport posła w Teheranie	952
	„W czasie ostatniego pobytu Dowódcy Sił Zbrojnych gen. Andersa została podniesiona kwestja nastrojów w armji w związku z niemożliwością ewakuacji rodzin wojskowych z ZSRR”.	

LISTA DOKUMENTÓW

452	30 grudnia, pismo premiera do ministra spraw zagranicznych Meksyku Podziękowania za zgodę władz meksykańskich na udzielenie azyłu Polakom.	953
453	31 grudnia, pismo ministra obrony narodowej do ministra do spraw zagranicznych „Zasadnicza zmiana stosunków politycznych w Marokku i Al- gerii oraz powstałe wskutek tego nowe zadania ewakuacyjne narzucają konieczność zmiany metod stosowanych dotychczas w pracy ewakuacyjnej i wywołują potrzebę stosowania nowych i całkowicie legalnych sposobów działania”.	955
454	31 grudnia, pismo ambasadora w Waszyngtonie do podsekretarza stanu USA (z załącznikiem) Oczekiwania dotyczące powojennych zachodnich granic Polski.	957